

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

Fond za humanitarno pravo

**Godišnji izveštaj
2008.**

Edicija: Dokumenta

Misija

Fond za humanitarno pravo [FHP] pomaže post-jugoslovenskim društvima da uspostave vladavinu prava i prihvate nasleđe masovnog kršenja ljudskih prava da bi se onemogućilo ponavljanje, utvrdila krivična odgovornost za počinioce i zadovoljila pravda.

FHP je 1992. godine osnovala Nataša Kandić, kao odgovor na potrebu dokumentovanja kršenja ljudskih prava i ratnih zločina. U organizaciji radi 35 posvećenih mladih profesionalaca, znalaca ljudskih prava i tranzicione pravde. Kancelarije FHP-a nalaze se u Beogradu (Srbija) i u Prištini/Prishtinë (Kosovo).

3

Uvod

U 2008. godini, u političkom i vrednosnom smislu, Srbija je podsećala na vreme vladavine Slobodana Miloševića, posebno uoči i neposredno nakon proglašenja nezavisnosti Kosova [17. februara 2008. godine]. Nakon nasilnih demonstracija u Beogradu [21.02.2008.], Srbija je bila na ivici haosa. Ekstremisti, koje su organizovali Srpska radikalna stranka (SRS) i Demokratska stranka Srbije (SDS), tražili su hapšenje predsednika Srbije Borisa Tadića i branitelja ljudskih prava, posebno Nataše Kandić. Tokom demonstracija, na kancelariju FHP-a bačena je baklja, koja nije načinila veću štetu zahvaljujući obezbeđenju banke u susedstvu, koje je ugasilo vatru.

Zbog prisustva na sednici parlamenta Kosova povodom proglašenja nezavisnosti, izvršnu direktorku FHP-a Natašu Kandić neki političari i mediji javno su prozivali na ružan način. Jedna od najtiražnijih nacionalnih dnevnih novina, *Večernje novosti*, objavila je tekst pod naslovom *Žena koje nema*, čiji autor poziva

na obračun sa Natašom Kandić.¹ Demokratska stranka je nastavila da vodi negativnu politiku prema Kosovu, bez razlike u odnosu na prethodnu vladu [Vojislava Koštunice], podržavajući sve inicijative, stavove i aktivnosti Ministarstva za Kosovo, kao na primer, preuzimanje dela kosovske železnice i carinskih punktova, dok je srpske policajce javno pozivala da napuste Kosovsku policijsku službu.

Na parlamentarnim izborima, u maju 2008. godine, pobedila je Demokratska stranka [DS], koja je formirala vladu sa SPS-om, partijom Slobodana Miloševića, koju vodi nekadašnji glasnogovornik te partije Ivica Dačić. U oktobru 2008. godine, DS i SPS potpisale su *Deklaraciju o političkom pomirenju*, što je javnost ocenila kao napuštanje politike Zorana Đinđića prema nasleđu prošlosti [suočavanje sa prošlošću].

Srpske vlasti su 21. jula uhapsile Radovana Karadžića i, nakon procedure za utvrđivanje identiteta predale ga Haškom tribunalu. U vezi sa njegovim hapšenjem, glavna tema u medijima bila je kako Karadžić izgleda, koje je kafane posećivao, gde je držao predavanja o alternativnoj medicini i slično. Ipak, mit o „najvećem srpskom heroju“ nestao je s njegovim prvim pojavljivanjem pred sudijama Haškog tribunala [31.07.2008.], kada je rekao da je na prevaru uhapšen, da je njemu američki diplomata Richard Holbrook garantovao imunitet u zamenu za povlačenje iz političkog života.

Suđenja za ratne zločine, pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, i dalje predstavljaju najvažniji i jedini zvanični odgovor države na počinjene ratne zločine.

Rezime

FHP je u 2008. godini bio fokusiran na uključivanje što većeg broja nevladinih organizacija, udruženja porodica žrtava i drugih društvenih grupa u regionalnu debatu o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje činjenica o prošlosti, i u tom kontekstu stvaranje regionalne koalicije, kao i na pokretanje drugih inicijativa koje podstiču i doprinose uspostavljanju pravde u Srbiji i drugim post-jugoslovenskim zemljama.

I. Sprovođenje konsultativnog procesa o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima, u okviru kojeg, od maja 2008. godine, učesnici diskutuju o inicijativi za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava na prostoru bivše SFRJ [REKOM]. Pokretači inicijative, FHP, Documenta i IDC, u Podgorici su 10.05.2008. godine, formirali Koordinacijsko veće, kao operativno telo za organizovanje konsultativnog procesa. Na IV Regionalnom forumu za tranzicionu pravdu, 29. 10.2008. godine u Prištini, formalizovano je osnivanje i početak rada Koalicije za REKOM-a, kojoj je do kraja 2008. godine pristupilo preko 150 udruženja i 100 pojedinaca iz Srbije, BiH, Hrvatske, Kosova, Crne Gore i Slovenije. Na tom forumu, pokretači inicijative objavili su da će ubuduće inicijativu zastupati Koalicija za REKOM, dok će pokretači inicijative služiti kao servis [članicama Koalicije] za sprovođenje konsultativnog procesa o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje činjenica, uključujući inicijativu za osnivanje REKOM-a.

II. U 2008. godini, poimeničnim popisom stradalih, ubijenih i nestalih na Kosovu u periodu od januara 1998. do decembra 2000. godine, u FHP je registrovano 6.250 osoba, od kojih je 2.158 osoba prvi put evidentirano. Tokom godine, istraživači su napisali 3.183 zapisa o sudbini 5.386 žrtava. U cilju prikupljanja nedostajućih podataka o stradalim pripadnicima Vojske Jugoslavije [VJ], FHP je u septembru uspostavio saradnju sa Ministarstvom odbrane Srbije, koja se odvija preko zajedničkog tima za razmenu podataka.

III. Tokom 2008. godine, FHP je nastavio da podržava suđenja za ratne zločine preko različitih aktivnosti: ohrabrivanje žrtava i svedoka da učestvuju u suđenjima za ratne zločine pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, zastupanje žrtava, organizovanje porodica žrtava da prate suđenja, podnošenje krivičnih prijava protiv počinitelaca ratnih zločina, ustupanje dokumentacije Tužilaštvu za ratne zločine² koja se tiče istraga u toku, i dr.

IV. Nastavljeno je s formiranjem kolekcije transkripata sa suđenja pred Haškim tribunalom na BHS jezicima. Radilo se na transkribovanju audio zapisa suđenja Fatmiru Limaju, a završeni

2. FHP je ustupio 35 izjava svedoka i preživelih o počinjenim ratnim zločinima u selu Trnje/Termje na Kosovu, 25.marta 1999.

3. Oba transkripta su dostupna na web site FHP-a. Transkript suđenja *Vukovarskoj trojci* prenet je i na CD, koji je dostupan na zahtev.

4. U 2008. godini, FHP je podneo dve krivične prijave [slučaj Trnje/Termje i slučaj Roma u BiH] a u toku je priprema još dve krivične prijave [slučaj zatvora KPZ Dubrava i slučaj logora u Srbiji].

5. FHP je u junu 2007. godine uputio pismo Savetu bezbednosti UN, Kancelariji Generalnog sekretara UN za pravne poslove i sekretaru Haškog tribunala, u kojem je zatražio podršku da postane depozitar haške arhive u elektronskom formatu.

6

6. FHP poseduje preko 100 000 stranica dokumenata koji su klasifikovani u 27 fondova.

su transkripti sa suđenja Vukovarskoj trojci.³ Započeta je aktivnost na mapiranju navodnih počinitelaca i ratnih zločina, koje FHP, između ostalog, koristi za pripremu krivičnih prijava za ratne zločine,⁴ tužbi za naknadu štete zbog kršenja ljudskih prava u prošlosti i zastupanje žrtava pred sudovima u Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu.

V. Savet bezbednosti UN će u 2009. godini doneti odluku o sudbini arhiva Haškog tribunala, koji svoj rad završava 2010. godine. FHP se snažno zalaže da kopije arhiva dobiju sve države – naslednice bivše SFRJ, a da originalna arhiva ostane pod upravom UN. FHP je još u junu 2007. godine zatražio podršku Pravne kancelarije Generalnog sekretara UN⁵ da postane depozitar elektronske arhive Haškog tribunala, ali do danas, osim usmene podrške za rad, FHP nije dobio odgovor. U martu 2008. godine FHP je organizovao sastanak o budućnosti arhive Haškog tribunala na kome su se učesnici složili da je najvažnije da ta arhiva bude javno dostupna.

Na osnovu sporazuma sa Tužilaštvom Haškog tribunala, sklopljenog u novembru 2005. godine, FHP je nastavio da snima suđenja u toku i presnimava video arhivu Haškog tribunala. Do kraja 2008. godine, FHP je presnimio 72.584 dokaza i 6.253 dana suđenja iz 30 predmeta, dok je presnimavanje još devet predmeta u toku.

VI. Nastavljeno je sa digitalizacijom štampane i video dokumentacije o ljudskim pravima koju FHP prikuplja od osnivanja, 1992. godine. Tokom 2008. godine, digitalizovano je 483 VHS kasete i 5.750 dokumenata na 34.666 strana A4 formata, od čega najveći broj čine izjave svedoka i članova porodica stradalih, ubijenih i nestalih tokom i nakon oružanog sukoba na Kosovu. Digitalizovani dokumenti se klasifikuju prema predmetu sadržaja i potom se razvrstaju po fondovima: *Nacionalna suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj*, *Nacionalna suđenja za ratne zločine u Srbiji*, *Nacionalna suđenja za ratne zločine u Bosni i Hercegovini*, *Kosovska knjiga pamćenja* i *Razno*.⁶

VII. U Srbiji, žrtve zločina srpske vojske i policije, bilo da su državljani Republike Srbije, isključeni su iz kruga primalaca državne pomoći. Suočeni sa institucionalnom diskriminacijom, da bi ostvarile pravo na materijalnu kompenzaciju, žrtvama pre-

ostaje da same ili nevladine organizacije za ljudska prava u njihovo ime pokrenu sudske postupke protiv Republike Srbije. FHP je od 1998. godine pred sudovima u Srbiji pokrenuo preko 200 postupaka, u ime oko 1.000 žrtava kršenja ljudskih prava, i još osam tužbi u Crnoj Gori i Kosovu. Tokom 2008. godine, pred sudovima u Srbiji i Crnoj Gori, FHP je zastupao 143 žrtve etnički motivisanog kršenja ljudskih prava i pred sudovima u Srbiji i na Kosovu, u ime 35 žrtava pokrenuo je osam novih postupaka.⁷

VIII. FHP je nastavio saradnju sa svojim regionalnim partnerima IDC-om i Documentom iz Hrvatske na projektima *Regionalno praćenje suđenja za ratne zločine pred nacionalnim sudovima* i *Konsultacije civilnog društva u regionu o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima*. U novembru, FHP, IDC i Documenta održali su sastanak u Beogradu na kojem su razgovarali o zajedničkim projektima i inicijativama.⁸

IX. U junu mesecu počeo je s radom novi Upravni odbor FHP-a, čiji su članovi Zoran Pajić, profesor međunarodnog prava, Iavor Rangelov, doktorant na Londonskoj školi za ekonomiju (PhD Department of Government, London School of Economics), Nora Ahmetaj, magistar filozofije, Tea Gorjanc-Prelević, magistar međunarodnog prava, Ivanka Kostić, direktorka nevladine organizacije *Praxis*, Florence Hartmann, novinarka i Nataša Kandić, izvršna direktorka FHP-a. Na prvoj sednici Upravnog odbora, za predsednika je izabran Zoran Pajić.⁹

X. Verujući da prezentacija sudski utvrđenih činjenica i javno slušanje žrtava doprinose vraćanju dostojanstva žrtvama i njihovom priznavanju, FHP je 5. septembra 2008. godine organizovao petu po redu konferenciju posvećenu presudama Haškog tribunala, *Brčko '92 – Van svake sumnje*. Predstavnici Outreach programa Haškog tribunala [koji su i učestvovali u organizovanju konferencije] predstavili su činjenice na kojima se zasnivaju presude protiv Gorana Jelisića i Ranka Češića za ratne zločine počinjene u Brčkom (BiH) 1992. godine. U sesiji posvećenoj žrtvama, četiri žrtve su svedočile o patnjama koje su preživjele u Brčkom tokom 1992. godine. Konferenciju je pratilo 216 predstavnika udruženja žrtava, samih žrtava, aktivista za ljudska prava i mladih iz Srbije i regije.

7. FHP je u martu primio priznanje od Saveza logoraša BiH zbog podizanja tužbi protiv države Srbije za naknadu štete Bošnjacima koji su bili zatočeni u logorima u Srbiji nakon pada Srebrenice i Žepe (juli 1995.).

8. 19.12.2008. godine, IDC je usmeno obavestio FHP i Documnetu da neće više učestvovati u regionalnim konsultacijama o osnivanju REKOM-a.

9. Upravni odbor je 17. juna 2008. održao prvi sastanak na kojem su usvojeni dokumenti: Pravilnik o radu odbora, Program FHP-a za period 2008-2010. godine, Izveštaj o aktivnostima FHP-a u 2007. godini i Finansijski izveštaj za 2007. godinu. Upravni odbor je do kraja godine održao dva sastanka i dve konferencije za štampu.

1. Dokumentovanje i pamćenje

Dokumentacija o ratnim zločinima i drugim kršenjima ljudskih prava koju FHP prikuplja od osnivanja temelj je programa i svih aktivnosti organizacije. Preko 200.000 stranica štampanih dokumenata, 70.000 dokumenata u digitalnom formatu i 19.000 sati video i audio materijala pohranjeno je u arhivu FHP-a. Dokumentaciju čine izjave svedoka, žrtava i članova porodica žrtava, izveštaji FHP-a i drugih, domaćih i međunarodnih, organizacija za ljudska prava, dokumenti nacionalnih sudova i Haškog tribunala. Pored toga, čuvaju su zapisi usmene istorije, novinski članci, TV i radijske emisije, i druga relevantna svedočenja o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava.

Nastavljeno je sa unošenjem podataka o ratnim zločinima i povredama ljudskih prava u Bazu podataka. Tokom 2008. godine, podaci uneti iz raznih izvora dokumentuju povrede ljudskih prava nad 19.029 žrtava oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji.

1.1. Istraživanje

FHP je i tokom 2008. godine intenzivno prikupljao i analizirao podatke o stradalim, ubijenim i nestalim, kao i o počiniocima ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava na Kosovu, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori.

Istraživači FHP-a uzimali su izjave od svedoka, žrtava i članova njihovih porodica, a prikupljali su i analizirali relevantnu građu o ratnim zločinima iz drugih izvora, kao što je dokumentacija Haškog tribunala i nacionalnih sudova.

1.1.1. Poimenični popis stradalih, ubijenih i nestalih na Kosovu

FHP i FHP – Kosovo nastavili su rad na stvaranju jedinstvenog, poimeničnog registra ubijenih, stradalih i nestalih tokom i nakon oružanog sukoba na Kosovu.¹⁰

Dokumenti o žrtvama i okolnostima njihovog ubistva, stradanja i nestanka se zasnivaju na izjavama svedoka i članova porodica žrtava datim istraživačima FHP i FHP –Kosovo, kao i na sudskoj dokumentaciji Haškog tribunala i sudova na Kosovu i u Srbiji.

10. Period koji je obuhvaćen istraživanjem odnosi se na vreme oružanog sukoba na Kosovu od januara 1998. godine do dolaska međunarodnih snaga na Kosovo 12. juna 1999. godine i na period do kraja 2000. godine, kada je zabeležen veliki broj ubistava i nestanaka Srba, Roma i drugih nealbana, kao i Albanaca koji su u albanskoj zajednici prepoznati kao saradnici srpske vlasti.

Istraživači koriste brojne relevantne knjige, izveštaje institucija, domaćih i međunarodnih organizacija za ljudska prava, novinske članke, agencijske izveštaje, podatke iz umrlica, napisa na spomenicima, zatim fotografije žrtava i druga dokumenta koja sadrže podatke o ubijenim, stradalim i nestalim na Kosovu za vreme oružanog sukoba i neposredno nakon toga.

Tokom 2008. godine, istraživači FHP-a su obavili 1.897 intervjua sa svedocima i članovima porodica žrtava, na osnovu kojih su prikupljene dodatne informacije o 3.229 osoba koje su ubijene, stradale ili nestale na Kosovu, u periodu od januara 1998. godine do decembra 2000. godine. Prikupljeno je 1.737 relevantnih dokumenata i fotografija žrtava.

U septembru, FHP je uspostavio saradnju sa Ministarstvom odbrane Srbije radi obezbeđenja podataka o stradalim pripadnicima Vojske Jugoslavije [VJ]. Formirana je zajednička radna grupa, koju čine po jedan predstavnik Ministarstva i FHP-a. Do kraja 2008. godine, FHP je dobio podatke o 38 vojnika koji su poginuli na teritoriji Kosova, o kojima ranije nije imao podatke. Preko Ministarstva odbrane, istraživači su došli do više porodica poginulih vojnika i sa njima su obavili razgovore o okolnostima stradanja njihovih članova porodice.

1.1.1.1. Identifikacija žrtava

Analizom izjava svedoka, članova porodica žrtava, transkripta suđenja Slobodanu Miloševiću, Fatmiru Limaju i Ramushu Haradinaju i drugih izvora [ukupno 2.894 dokumenta], FHP je u 2008. godini evidentirao 2.206 žrtava o kojima do tada nije imao podatke. Među žrtvama koje je FHP prvi put evidentirao, 2.106 žrtava su Albanci, 57 Srbi, a 43 žrtve pripadaju drugim etničkim zajednicama.

U istom periodu, FHP je dopunio i ispravio podatke o 4.110 žrtava, koje su već bile evidentirane u Bazu podataka.

Od početka unošenja podataka u Bazu podataka o ratnim zločinima [jun 2005.], FHP i FHP-Kosovo su dodatnim istraživanjem kompletirali dosjee o 9.501 žrtvi, dok za 4.253 žrtve još uvek nema dovoljno podataka za pisanje zapisa [istraživanje u toku].

1.1.1.1.1. Provera podataka

Radi provere postojećih i prikupljanja nedostajućih podataka, FHP je na Internetu, na svom veb sajtu, postavio posebnu stranicu posvećenu popisu ubijenih, stradalih i nestalih na Kosovu.¹¹

Na toj stranici se nalaze liste ljudi s osnovnim ličnim podacima i poziv porodicama da provere podatke, i da se u slučaju greške jave FHP-u. Tokom 2008. godine, FHP je kontaktiralo 50 članova porodica i osoba koje su dale dodatne podatke o žrtvama na Kosovu.

FHP je u novembru 2008. godine, uz podršku Ministarstva spoljnih poslova Nemačke, započeo izradu TV spota koji promoviše poimenični popis žrtava i poziva porodice i prijatelje žrtava da provere da nije neko ko je stradao, ubijen ili nestao na Kosovu, zaboravljen. Spot će biti emitovan tokom 2009. i 2010. godine na elektronskim medijima, u Srbiji i na Kosovu.

1.1.1.1.2. Pisanje *Kosovske knjige pamćenja*

Na osnovu prikupljenih podataka, osam istraživača/analitičara FHP-a analizira i piše zapise o žrtvama, koji pored osnovnih ličnih podataka o žrtvama [datum i mesto rođenja, nacionalnost, zanimanje, bračno stanje itd.] sadrže i podatke o životu i okolnostima njihovog stradanja.

Od septembra 2007. godine, kada su počeli sa pisanjem zapisa, istraživači/analitičari napisali su ukupno 4.112 zapisa, koji opisuju sudbinu 7.723 žrtve, što predstavlja 56,15 odsto ukupnog broja žrtava, evidentiranih u Bazi podataka i sprovednim popisom.

Do kraja godine, napisani su nacrti zapisa o sudbini 6.866 Albanaca, 677 Srba, 71 Roma, 36 Bošnjaka, 32 Crnogorca, 12 Aškalija, pet Goranaca, sedam Egipćana, šest Turaka, jednog Mađara, jednog Makedonca, jednog Bugarina, jednog Slovenca, i sedam žrtava čija se nacionalnost nije mogla utvrditi.

U 824 zapisa opisana je sudbina 3.112 žrtava koje su stradale u 200 masovnih zločina, među kojima je ubistvo oko 120 albanskih zatvorenika u zatvoru KPZ Dubrava/Dubravë, 22. i 23. 05.1999. godine, ubistvo 68 albanskih civila u selu Korenica/Korenicë, 27.04.1999. godine, ubistvo srpskih civila u Starom Grackom, 23.07.1999. godine i dr.

Tokom 2008. godine, istraživači/analitičari su na osnovu analize 4.942 dokumenta napisali 3.183 zapisa o ubistvima, stradanju i nestancima 5.386 osoba na Kosovu: 4.762 su Albanci (4.095 civila, 376 pripadnika OVK a za 291 osobu nema podataka o statusu), 485 žrtava su Srbi (330 civila i 155 vojnika i policajaca), 64 Roma (61 civil a tri žrtve nepoznatog statusa), 26 Bošnjaka (20 civila, jedan vojnik a pet žrtava nepoznatog statusa), 23 Crnogorci (19 civila a četvorica su policajci i vojnici), pet Turaka, jedan Mađar vojnik, tri Aškalije civili, šest Egipćana civili, pet Goranaca civili, jedan Makedonac civil; jedan Bugarin vojnik; jedan Slovenac civil i tri žrtve nepoznate nacionalne pripadnosti.

1.1.2. Mapiranje navodnih počinilaca ratnih zločina

Na osnovu analize transkripata sa suđenja pred Haškim tribunalom, izjava svedoka i druge relevantne dokumentacije čiji su izvor FHP ili sud, FHP je u 2008. godini započeo mapiranje počinilaca ratnih zločina protiv kojih do sada nisu pokrenuti sudski postupci.

Tokom 2008. godine istraživači/analitičari FHP-a formirali su 92 dosijea lica za koje postoje ozbiljne indicije da su učestvovali u ratnim zločinima.

1.1.3. Istraživanje kršenja ljudskih prava u Srbiji u vezi s oružanim sukobima

Istraživači FHP-a su intervjuisali 19 žrtava kršenja ljudskih prava na teritoriji Srbije i Kosova, od čega 16 Bošnjaka, koji su bili zatočeni u logorima u Šljivovici i Mitrovom Polju, i dva kosovska Albanca koji su bili u nezakonitom pritvoru. Intervjuisan je i jedan svedok ubistva Bošnjaka Mušana Husovića, koga su ubili pripadnici Vojske Jugoslavije [Kukurovići, 19. februar 1993. godine].

1.2. Istorijsko pamćenje: prikupljanje, klasifikacija i čuvanje građe

1.2.1. Baza podataka o ratnim zločinima i povredama ljudskih prava

Baza podataka je okosnica programa i svih aktivnosti FHP-a. Sadrži dokumenta čiji je primarni izvor FHP [izjave žrtava, svedoka, izveštaji, fotografije, izveštaji sa suđenja i drugo], ali i brojna dokumenta iz drugih izvora.¹²

12. Baza sadrži transkripte sa suđenja pred Haškim tribunalom i nacionalnim sudovima, izjave svedoka [prema pravilu 92bis], dokaze, forenzičke i medicinske izveštaje, izveštaje eksperata, organizacija za ljudska prava i međunarodnih organizacija, dokumente i izveštaje vlada, knjige, mape, i dr.

13. Promocija manjinskih prava u budućnosti putem reparacija za kršenja ljudskih prava u prošlosti.

14. Pisani dokumenti, fotografije, video snimci, mape i dr.

12

15. Fondovi arhive FHP: *Sudski spisi suđenja Albancima tokom režima Slobodana Miloševića, Sudski spisi suđenja Srbima za ratne zločine, Sudski spisi suđenja za ratne zločine i etnički motivisana krivična dela pred nacionalnim sudovima u regionu, Izjave svedoka o ratnim zločinima na Kosovu, Izjave svedoka o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Tematska dokumentacija o ratnim zločinima, Ekshumacije u Srbiji i na Kosovu, Izveštaji nevladinih i međunarodnih organizacija, Etnička diskriminacija, Etnička diskriminacija - Romi, Policijska represija, Prinudna mobilizacija, Ljudska prava- razno, Dokumentacija o položaju manjina i kršenjima ljudskih prava na teritoriji Sandžaka, Preševa, Bujanovca i Medveđe, Pravo na imovinu i nepokretnosti, Sudski spisi sa suđenja za ubistvo premijera Đinđića, Dokumenta MKTJ, Dokumenta o tranzicionoj pravdi, Dokumenta o usmenoj istoriji, Istraživanje FHP-a o ratnoj propagandi i govoru mržnje u štampi tokom ratnih sukoba, Opšta arhiva FHP-a [pisma, dopisi itd.], Program i inicijative Fonda za humanitarno pravo, Programska transformacija FHP-a, Konferencije i seminari, Štampa i Razno.*

Tokom 2008. godine, u Bazu podataka uneto je 3.587 dokumenata, pribavljenih uglavnom u okviru projekata Poimenični popis žrtava [*Kosovska knjiga pamćenja*], zatim, praćenjem domaćih suđenja za ratne zločine, transferom haške arhive i tokom sprovođenja projekata *Reparacije*.¹³ Među unetim dokumentima najviše je izjava svedoka i članova porodica [2.541], potom dokumenata sa nacionalnih suđenja za ratne zločine [121], dokaza izvedenih u suđenjima pred Haškim tribunalom [357]¹⁴ i izjava svedoka. Pored toga, unet je 321 dokument iz drugih izvora - novinski članci, izjave haških svedoka, ekspertske izveštaji i drugi dokazni predmeti. U 2008. godini kopirano je 20.326 dokumenata [na engleskom i BHS jezicima] koji se odnose na sledeće predmete: Halilović, Hadžihasanović i Kubura, Strugar, Mrkšić, Blaškić, Naletić i Martinović.

1.2.2. Zaštita dokumentacije o ratnim zločinima

Obimna dokumentacija o ratnim zločinima i kršenjima ljudskih prava, koju je FHP prikupio od svog osnivanja, fizički se pohranjuje u arhiv FHP-a, digitalizuje, i u elektronskom formatu unosi u Bazu podataka o ratnim zločinima.

1.2.2.1. Arhiviranje štampane i DVD dokumentacije

Svaki dokument koji je izdvojen za čuvanje obrađuje se, označava, i s arhivskom adresom unosi se u Bazu podataka, dok se sam dokument fizički odlaze u jedan od 27 fondova.¹⁵ FHP je započeo arhiviranje prikupljene dokumentacije u decembru 2005. godine i od tada je arhivirano 69,9 metara štampane dokumentacije, oko 22.500 diskova, 690 video kasete i 210 audio kasete.

Među 12.998 arhiviranih dokumenata 4.297 su izjave žrtava, svedoka i članova porodica, 376 optužnica, 395 presuda, 582 transkripta sa suđenja, 783 zapisnika sa glavnog pretresa, 296 zapisnika o ispitivanju okrivljenih, 517 zapisnika o saslušanju svedoka, 259 izveštaja sa suđenja, 3.278 raznih sudskih dokumenata [sudska rešenja, rešenja o sprovođenju istrage, punomoćja, žalbe advokata i sl], 18 izveštaja FHP-a o kršenju ljudskih prava, 1.133 dokumenta čiji je primarni izvor kancelarija ombudsmena na Kosovu, i 1.109 novinskih tekstova. Arhivirano je i 6.253 dana suđenja pred Haškim tribunalom u DVD formatu, 70.904 dokumenta Haškog tribunala [dokazi, izveštaji eksperata, izjave svedoka] u DVD formatu, 250 diskova koji sadrže različit video i foto

materijal, kao što su filmovi, fotografije, snimci konferencija, foruma, sastanaka, i 1.919 televizijskih priloga na 510 diskova.

U periodu od januara do decembra 2008. godine arhivirana su ukupno 3.492 dokumenta u štampanom formatu, od čega 2.034 izjave svedoka i članova porodica, 36 izveštaja sa suđenja, 60 optužnica, 60 presuda, 281 zapisnik sa glavnog pretresa, 52 zapisnika o ispitivanju okrivljenih, 57 zapisnika o saslušanju svedoka, jedan izveštaj FHP-a, 118 novinskih tekstova, 138 transkripta sa suđenja i 655 drugih dokumenata.

Od januara do decembra 2008. godine arhivirano je 8.574 diskova audio-vizuelnog materijala. Od toga, 5.313 diskova na kojima je snimljen 1.771 dan suđenja pred Haškim tribunalom, a pored toga arhivirano je još 812 dana završenih suđenja na 2724 diska, i 510 diskova sa prenetim [digitalizovanim] sadržajem VHS kasete.

1.2.2.1.1. Transfer Haške arhive

Na osnovu sporazuma sa Sekretarijatom Haškog tribunala, FHP je u novembru 2005. godine počeo da presnimava video arhivu (završena suđenja) i da snima suđenja u toku. Na tom poslu rade dvoje dokumentarista, u studiju, u zgradi Haškog tribunala u Hagu. Snimljeni materijal se koristi za izradu transkripata haških suđenja na BHS jezicima, a u planu je izrada jednočasovnog obrazovnog programa o suđenjima pred Haškim tribunalom, za srednjoškolce, studente, aktiviste nevladinih organizacija i porodice žrtava.

Od novembra 2005. godine, dokumentaristi su kopirali 6.253 dana suđenja sa video kasete u DVD format i 72.584 dokaza. Presnimljeno je 30 slučajeva suđenja¹⁶ dok je presnimavanje još devet predmeta u toku.¹⁷

U 2008. godine, dokumentaristi su presnimili 1.898 dana suđenja koji se odnose na 37 predmeta i 20.326 dokaza, od kojih 13.884 na neglskom jeziku i 6,442 na BHS jezicima. a transkribovanje.

1.2.2.2. Digitalizacija štampane i video arhive

Od juna 2007. godine do kraja 2008. godine FHP je digitalizovao ukupno 6.718 štampanih dokumenata i 687 VHS kasete. Tokom 2008. godine FHP je digitalizovao 5.750 dokumenata u tvrdoj kopiji na 34.666 strana A4 formata, od čega je najveći

16. Presnimljeni su sledeći predmeti: Milošević, Krajišnik, Vukovarska trojka, Limaj i dr, Haradinaj, Orić, Milošević D. Delić, Milutinović, Boškoski and Tarčulovski, Krstić, Vasiljević, Tadić, Mucić, Erdemović, Kunarac, Zelenović, Kovačević, M, Stakić, Krnojelac, Galić, Brđanin i Župljanin, Plavšić, Strugar, Blagojević i Jokić, Nikolić, Obrenović, Deronjić i Babić.

17. Snimanje suđenja u toku: predmeti, Popović, Prlić, Gotovina i dr, Šešelj, Stanišić i Simatović, Milan Lukić i Sredoje Lukić, Hadžihasanović i Kubura, Perišić, Simić i dr.

broj izjava svedoka i članova porodica žrtava tokom i nakon oružanog sukoba na Kosovu [3.870]. Svaki skenirani dokument je klasifikovan u jedan od pet fondova: *Nacionalna suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj*, *Nacionalna suđenja za ratne zločine u Srbiji*, *Nacionalna suđenja za ratne zločine u Bosni i Hercegovini*, *Kosovska knjiga pamćenja* i *Razno*.

Od januara do decembra 2008. FHP je digitalizovao 1.375 priloga sa 483 VHS kasete u ukupnom trajanju od 499 sati, 39 minuta, i 35 sekundi. Prilozi su konvertovani u DVD format i klasifikovani u 15 fondova: *Nataša Kandić*, *Fond za humanitarno pravo*, *Nevladine organizacije*, *Nacionalna suđenja za ratne zločine*, *Suđenja pred Haškim tribunalom*, *Dokumentarni filmovi i video zapisi [oružani sukobi]*, *Kosovo*, *Suočavanje sa prošlošću*, *Manjine u Srbiji*, *Ljudska prava*, *Parlamentarni izbori na prostoru bivše Jugoslavije*, *Zatvaranje i suđenje Albancima za vreme Slobodana Miloševića*, *Policijska tortura*, *Umetnost u tranziciji*, *Izvinjenja i Izjave koje se tiču priznanja zločina i reagovanje na te izjave*.

U junu 2008. godine, FHP je završio digitalizaciju postojeće video arhive. Digitalizovano je 1.919 priloga, odnosno oko 675 sati video materijala, koji su prema sadržaju klasifikovani u jedan od 15 fondova.

2. Pravda i reforma institucija

FHP neposredno učestvuje u suđenjima za ratne zločine pred Većem za ratne zločine u Srbiji tako što zastupa oštećene i prati suđenja za ratne zločine u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Kosovu i Crnoj Gori, u kojima ne zastupa oštećene.

Pored toga, FHP podnosi krivične prijave protiv počinilaca ratnih zločina i u ime žrtava podnosi tužbe protiv države za ostvarivanje prava na reparacije.

2.1. Suđenja za ratne zločine u Srbiji¹⁸

Suđenja za ratne zločine u Srbiji odvijala su se pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu i Okružnim sudom u Požarevcu, a okružni sudovi u Nišu i Novom Sadu sudili su u predmetima etnički motivisanih ubistava u kontekstu oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji. U predmetima *Suva Reka*, *Bytyqi*,

18. Detaljno o suđenjima u izveštaju FHP-a *Suđenja za ratne zločine i etnički motivisana krivična dela u post-jugolsovskim zemljama*, u 2008. godini, edicija *Pod lupom*.

Ovčara, Lovas, Podujevo II, Zvornik I i II, Pakšec i Emiri, FHP je zastupao oštećene [izvršna direktorka i jedan advokat]. U predmetima *Tuzlanska kolona, Zvornik III, Banski Kovačevac, Grubišino Polje, Slunj, Škorpioni II i Orahovac* posmatrači FHP-a su pratili tok glavnog pretresa.

2.1.1. Podrška svedocima/žrtvama u suđenjima za ratne zločine u Srbiji

Zahvaljujući finansijskoj podršci USAID i OAK fondacije, FHP je bio u prilici da članovima porodica žrtava sa Kosova, iz Hrvatske i BiH obezbedi dolazak u Beograd da prate suđenja u predmetima *Suva Reka, Bytyqi, Lovas i Zvornik I i II*.¹⁹

Kao i ranijih godina, FHP je nastavio da ohrabruje svedoke i oštećene iz drugih država da učestvuju u suđenjima za ratne zločine u Srbiji. Obezbedio je učešće svih šest oštećenih u predmetu *Podujevo II*, i troje oštećenih i dva svedoka sa Kosova, u predmetu *Suva Reka*. U vezi sa svedočenjem oštećenih, FHP se obraćao sudskom veću zahtevom za obezbeđenje fizičke zaštite i stalne pratnje, a u slučaju porodica sa Kosova koje su pratile suđenje MUP-u Srbije, sa zahtevom za dozvolu za njihov prelazak na teritoriju Srbije sa dokumentima UNMIK-a, kao i za pružanje fizičke zaštite i pratnje tokom boravka u Srbiji.

2.1.2. Prijavljivanje neposrednih počinilaca i odgovornih za ratne zločine

FHP je u 2008. godini podneo dve krivične prijave Tužilaštvu za ratne zločine – jednu za ratne zločine počinjene u BiH i jednu za zločine na Kosovu. Do kraja godine Tužilaštvo za ratne zločine nije podnelo zahtev za sprovođenje istrage.

Prvu krivična prijavu FHP je podneo 8. maja 2008. godine, protiv Božidara Delića, general-majora Vojske Jugoslavije u penziji, sadašnjeg potpredsednika Narodne skupštine Republike Srbije i funkcionera Srpske radikalne stranke (SRS), i još deset pripadnika VJ zbog ratnog zločina počinjenog 25. marta 1999. godine u selu Trnje/Termje, opština Suva Reka/Suharekë. Tog dana, pripadnici 549. motorizovane brigade pod komandom Božidara Delića ubili su 37 albanskih civila, među kojima je bilo dece, žena i staraca.

Početkom avgusta 2008. godine, FHP je podneo krivičnu prijavu protiv dobrovoljaca iz Srbije za ratni zločin nad Romima u selu Skočići, u opštini Zvornik, BiH, počinjen u julu 1992. godine.

19. Dvadeset članova porodica žrtava je redovno, svakog meseca, boravilo u Beogradu i pratilo jedno od pomenutih suđenja za ratne zločine. Porodice žrtava sa Kosova su posle 17. 02. 2008. godine, iz straha od neprijatnosti zbog proglašenja nezavisnosti, prestale da dolaze u Beograd ali su u junu nastavile sa praćenjem suđenja.

20. FHP je 2005. godine sa regionalni partnerima, [Documenta i IDC], formirao Regionalni tim za praćenje nacionalnih suđenja za ratne zločine.

21. Opširnije o suđenjima za ratne zločine u Hrvatskoj i BiH u izveštaju FHP-a *Suđenja za ratne zločine i etnički i politički motivisana krivična dela u post-jugoslovenskim zemljama*, edicija *Pod lupom*.

22. Opširnije o suđenjima za ratne zločine i etnički i politički motivisana krivična dela na Kosovu u izveštaju FHP-a *Suđenja za ratne zločine i etnički i politički motivisana krivična dela u post-jugoslovenskim zemljama*, edicija *Pod lupom*.

23. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima „Službeni list CG“, br. 22/2008 od 2.04.2008.

24. Opširnije, u izveštaju FHP-a *Suđenja za ratne zločine i etnički i politički motivisana krivična dela u post-jugoslovenskim zemljama*, edicija *Pod lupom*.

2.2. Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj i BiH

FHP je tokom 2008. godine, u okviru regionalnog projekta za praćenje nacionalnih suđenja za ratne zločine nastavio da prati suđenja za ratne zločine²⁰ u Hrvatskoj i u BiH. U 2008. godini, posmatrači Regionalnog tima pratili su četiri suđenja pred županijskim sudovima u Zagrebu, Osijeku i Vukovaru: *Cerna, Medački džep, Glavaš i Gudelj*. U BiH, Regionalni tim je u 2008. godini pratio suđenja u četiri predmeta za ratne zločine pred Državnim sudom BiH: *Krivića, Mitar Rašević i dr; Lašvanska dolina i Zijad Kurtović*.²¹

2.3. Suđenja za etnički motivisana krivična dela i ratne zločine na Kosovu

U toku 2008. godine FHP – Kosovo pratio je 11 suđenja za ratne zločine i ubistva sa političkom i etničkom pozadinom, koja su vođena pred međunarodnim sudskim većima i Vrhovnim sudom Kosova: *Tužilac protiv Sedata Fejze, Tužilac protiv Miroslava Vučkovića, Tužilac protiv Skendera Islamija i dr, Tužilac protiv Albina Kurtia, Tužilac protiv Florima Ejupia, Tužilac protiv Gani Gjoshia, Tužilac protiv Skender Halilaja, Tužilac protiv Gani Hazeraja, Tužilac protiv mal. SM, Tužilac protiv Gjelosha Krasniqia, Tužilac protiv Osmana Zyberaja i Shyqeri Shale i Tužilac protiv Marka Simonovića*.²²

2.4. Suđenja za ratne zločine u Crnoj Gori

U 2008. godini u Crnoj Gori su formirana²³ dva specijalna vijeća za suđenja u krivičnim predmetima organizovanog kriminala, korupcije, ratnih zločina i terorizma, pri Višem sudu u Bijelom Polju i pri Višem sudu u Podgorici. U toku 2008. godine vođene su četiri istrage o ratnim zločinima [predmeti: *logor Morinj, Kaluđerski laz, Deportacija izbeglica i Bukovica*.] i podignute su dve optužnice [slučaj *Morinj* i slučaj *Kaluđerski laz*] za krivično delo ratnog zločina. FHP je obezbedio punomoćnika žrtvama ratnog zločina u Bukovici.²⁴

2.5. Praćenje suđenja pred Haškim tribunalom

Izvršna direktorka FHP-a Nataša Kandić, zamenica izvršne direktorke Sandra Orlović i istraživač/analičar Predrag Miletić nekoliko dana pratili su suđenje Vojislavu Šešelju pred Haškim tribunalom.

2.6. Transkripti na BHS jezicima

FHP je početkom 2004. godine počeo sa stvaranjem kolekcije transkripata haških suđenja na BHS jezicima. Na taj način, činjenice utvrđene u suđenjima pred Haškim tribunalom²⁵ postaju dostupne i tužiocima, sudijama, žrtvama, porodicama žrtava i svim drugim zainteresovanim pojedincima koji govore BHS jezicima.

FHP je najpre sačinio transkript 476 dana suđenja Slobodanu Miloševiću, i objavio u 46 tomova. Potom je organizovao transkribovanje suđenja Naseru Oriću i Mitru Vasiljeviću. U 2008. godini, FHP je transkribovao audio zapis u predmetu *Vukovarska trojka* i započeo transkribovanje u predmetu *Limaj*.

Do kraja 2008. godine, transkribovano je ukupno 819 dana suđenja na oko 36.000 strana A4 formata.

2.7. Zastupanje žrtava kršenja ljudskih prava u prošlosti

2.7.1. Reparacije

U Srbiji, žrtve zločina srpske vojske i policije, bilo da su državljani Republike Srbije ili ne, isključeni su iz kruga primilaca državne pomoći.²⁶ Zakoni koji regulišu ovu oblast²⁷ ovim licima čak i ne priznaju status žrtve jer se žrtva u zakonu definiše kao lice koje je stradalo „od strane neprijatelja za vreme rata, izvođenja ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili neprijateljskih diverzantskih, odnosno terorističkih akcija“.²⁸

Suočeni s institucionalnom diskriminacijom, žrtvama kršenja ljudskih prava preostaje jedino da sami [ili u njihovo ime nevladine organizacije za ljudska prava] pokrenu sudske postupke protiv Republike Srbije i tako pokušaja da ostvare materijalno obeštećenje. Ti postupci, koji dugo traju i završavaju sa neodgovarajućim iznosom naknade, iznova povređuju dostojanstvo žrtava, ali su za sada jedini način da žrtve dođu do materijalne satisfakcije i javnog priznanja o državnoj odgovornosti.

Smatrajući da će pokretanjem većeg broja sudskih postupaka u ime žrtava doći do podizanja društvene svesti o potrebi donošenja programa reparacija, FHP je od 1998. godine pred sudovima u Srbiji pokrenuo preko 200 postupaka u ime oko 1.000 žrtava kršenja ljudskih prava od strane srpske vojske i policije. Pored toga, FHP je u ime 11 žrtava pokrenuo i osam postupaka u Crnoj Gori i Kosovu.

25. Haški tribunal priprema transkripte sa suđenja na engleskom i francuskom jeziku.

26. Žrtve silovanja kod kojih ne postoje trajne fizičke posledice i civili koji su oboleli od post-traumatskog stresnog poremećaja takođe ne primaju nikakvu vrstu pomoći od strane državnih institucija.

27. Ove mere su propisane u Zakonu o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca [Objavljen u "Sl. listu SRJ", br. 24 od 15. maja 1998, 29/98, 25/2000], Zakonu o pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca, [Objavljen u "Sl. glasniku SRS", br. 54/89; 137/04] i Zakonu o pravima civilnim invalidima rata [Objavljen u "Sl. glasniku RS", br. 52/96].

28. Član 2 Zakona o pravima civilnih invalida rata.

29. U decembru 1993. godine, Elmaza Hukić iz sela Ugao, uhapsili su pripadnici SUP-a Sjenica pod sumnjom da poseduje nelegalno oružje. Odveli su ga u policijsku stanicu u Mesnoj zajednici *Karajukića bunari* gde su ga tukli u cilju iznudivanja priznanja da poseduje oružje. Batinanje je trajalo oko pola sata a onda su ga isterali pred zgradu, gde je na hladnoći proveo nekoliko sati. Pušten je istog dana a protiv njega nikada nije sproveden nikakav postupak. Videti saopštenje FHP-a *Tužba za naknadu štete zbog torture: slučaj Elmaza Hukića*, 8. april 2008. godine.

30. FHP je 30. juna 2008. godine Prvom opštinskom sudu podneo tužbu protiv države Srbije u ime Eseda Avdagića, Omera Čavčića, Sabrije Česko, Zajka Imamovića, Amira Mednolučanina, Muniba Omanovića, Šemse Ramića, Sulje Salića i Galiba Vatreša zbog odgovornosti države Srbije za nezakonito zatvaranje i torturu koju su pretrpeli u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje, nakon pada Žepe u avgustu 1995. godine [videti saopštenje FHP-a *Logori za Bošnjake iz Žepe: Tužba protiv Republike Srbije*, 25.07.2008.]. Dana 28. avgusta, FHP je podneo četiri tužbe za materijalno obeštećenje protiv države Srbije u ime: Ekrema Ejupi, Fahri Ejupi, Agrona Ejupi, Refika Hasani, Sokola Jakupip, Agima Ibrahim, Zijadina Blakqori, Isufa Isufija, Zhitije Basri, Sokola Demaku, Xhemaila Kastrati, Sadrija Terdevci, Ahmeta Kukaj, Sabrija Bekolli, Qamila Kastrati i Beqira Istogu. Tužbama je traženo da sud utvrdi odgovornost države za nezakonito pritvaranje i na osnovu toga žrtvama isplati obeštećenje.

FHP je tokom 2008. godine pred sudovima u Srbiji i Crnoj Gori zastupao 143 žrtve etnički motivisanih kršenja ljudskih prava. Postupci u ime tih žrtava [35 postupaka], pokrenuti su u periodu od 2005. godine u okviru programa podrške žrtvama kršenja ljudskih prava na teritoriji Srbije, Crne Gore i Kosova u ostvarivanju prava na reparacije. Održano je ukupno 100 ročišta na kojima su advokati FHP-a zastupali žrtve. FHP je u 2008. godini pokrenuo osam postupaka u ime 35 žrtava pred sudovima u Srbiji i na Kosovu.

2.7.1.1. Pokretanje sudskih postupaka

U januaru 2008. godine, FHP je, u ime sudije u penziji, Mustafe Kolgecija, Albanca iz Suve Reke/Suharekë, pokrenuo postupak protiv države Srbije za naknadu zbog nezakonitog pritvaranja. Mustafa Kolgeci je u zatvoru na Kosovu i u Srbiji proveo 16 meseci, tokom kojih je protiv njega vođen krivični postupak, koji je okončan oslobađajućom presudom.

U aprilu, FHP je Prvom opštinskom sudu u Beogradu podneo i tužbu protiv države Srbije za naknadu štete, u ime Elmaza Hukića, Bošnjaka iz Sjenice, koji je u decembru 1993. godine bio žrtva.²⁹

U aprilu i maju, FHP je pokrenuo tri administrativna postupka za poravnanje pred Ministarstvom pravde Republike Srbije u ime 10 Bošnjaka, koji su 1995. i 1996. godine bili zatvoreni u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje [jedan postupak] i 17 Albanaca sa Kosova, koji su tokom oružanog sukoba na Kosovu proveli u nezakonitom pritvoru od sedam do dvanaest meseci [dva postupka]. Kako Republički javni pravobranilac (RJP) u zakonskom roku [tri meseca] nije odgovorio na predlog FHP-a, FHP je protiv države Srbije pokrenuo pet sudskih postupaka.³⁰

FHP je 28. avgusta 2008. godine, u ime Sarande, Jehone i Lirie Bogujevci, podneo Prvom opštinskom sudu u Beogradu tužbu protiv države Srbije za naknadu štete zbog zločina koje su pripadnici MUP-a Srbije izvršili nad njima u martu 1999. godine u Podujevu.³¹

U avgustu, FHP je u ime Saše i Slavice Ristanović, sina i supruge pokojnog Momčila Ristanovića, tužio Republiku Kosovo i privatno lice, Mustafu Krasniqija iz Prizrena, zbog odgovornosti za nestanak i ubistvo Momčila Ristanovića u junu 1999. godine.³² Tužba je podneta Opštinskom sudu u Prištini.

U oktobru 2008. godine, FHP je u ime Roma Dragana Durmića, žrtve rasne diskriminacije, uputio zahtev RJP za poravnanje,³³ a nakon negativnog odgovora, FHP je 6. novembra podneo tužbu

protiv Republike Srbije za naknadu štete zbog nesprovođenja istrage o rasnoj diskriminaciji u slučaju Dragana Durmića, kako je naložio Komitet za sprečavanje rasne diskriminacije.

2.7.1.2. Svedočenja žrtava

U 2008. godini, pred civilnim sudovima u Srbiji i Crnoj Gori, u postupcima protiv države Srbije za naknadu štete, svedočile su 24 žrtve nezakonitog postupanja pripadnika srpske vojske i policije.³⁴

2.7.1.2.1. Logori u Srbiji za Bošnjake

Ahmet Kamenica,³⁵ bivši zatočenik u logoru Šljivovica, svedočio je 28. oktobra 2008. godine pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu o okolnostima pod kojima je zarobljen i o zlostavljanju u logoru u Šljivovici. Naime, u avgustu 1995. godine, bežeći iz Žepe pred Vojskom Republike Srpske, Ahmet i još nekoliko muškaraca, preplivali su Drinu, i kada su izašli iz vode, zarobili su ih pripadnici Vojske Jugoslavije. Odveli su ih u selo Jagoštica, u opštini Bajina Bašta [Srbija], i tu su ih vojnici tukli i pretili im smrću. Odatle su ih prebacili u neke napuštene barake, u selu Šljivovica [opština Čajetina]. Tu su Ahmet i još nekoliko logoraša stavljeni u „izolaciju“. Policajci koji su obezbeđivali logor često su tukli Ahmeta i druge zatočenike palicama, strujnim kablovima po nogama i rukama. Nisu im davali vode, a hrane je bilo nedovoljno. U toku jednog dana njih desetorica dobijali su pola hleba i jednu konzervu ribe. Policajci su uveli „raskrnicu za WC“ na kojoj su tukli zatvorenike: kada bi zatvorenik, na putu prema WC-u došao do mesta, koji su policajci označili kao raskrnicu, morao je rukom da daje znak kao da skreće, da imitira zvuk žmigavca na autu. To je morao da ponovi i kada se vraćao iz WC-a, a ukoliko bi pogrešio dobijao je batine. Ahmet je izašao iz logora u aprilu 1996. godine, na osnovu sporazuma Vlade Srbije i UNHCR o premeštanju zatvorenika u neku od evropskih zemalja. Ahmet još uvek oseća teške psihičke i fizičke posledice.

2.7.1.2.2. Logori u Srbiji za Hrvate

Ana Kurmajić,³⁶ Hrvatica iz Jakobovca [opština Vukovar], svedočila je 1. decembra 2008. godine pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu o dvomesečnom zatočeništvu u okolini Vukovara, a potom u zatvoru [logoru] u Sremskoj Mitrovici [Srbija]. Pripadnici Vojske Jugoslavije su je u oktobru 1991. godine odveli iz njene kuće na jednu farmu koju su čuvali pripadnici srpske TO i

31. Pripadnici policijske jedinice Škorpioni su 28. marta 1999. godine u Podujevu/ Podujeve, kada su streljali 14 albanskih žena i dece, teško ranili petoro dece: Sarandu, Fatosa, Jehonu, Lirie i Genca Bogujevci. Saranda, Jehona i Lirie zadobile su trajne povrede. Za ovaj zločin osuđen je pripadnik Škorpiona Saša Cvetan, na 20 godina zatvora.

32. Momčilo Ristanović je od 9. juna 1999. godine ostao sam u svom stanu koji se nalazi u Prizrenu, ul. Oktobarske Revolucije 4/I-1, jer su mu supruga i sin otišli u selo Sevce. Dana 20. juna 1999. godine u njegov stan provaljuju Mustafa Krasniqi i jedan nepoznati muškarac, obojica u uniformama OVK. Vezuju Momčila a potom odvedu u nepoznatom pravcu. Od tada se Momčilo Ristanović gubi svaki trag. U Momčilov stan ubrzo se useljava Mustafa Krasniqi i nepoznati muškarac. U februaru 2001. godine, posmrtni ostaci Momčila Ristanovića pronađeni su u masovnoj grobnici u Suvoj Reci/ Suhareke. Utvrđeno je da je ubijen pucnjem iz vatrenog oružja u glavu.

33. Početkom 2000. godine, FHP je dobio informacije da se Romima, samo zbog njihove etničke pripadnosti, uskraćuje ulaz u klubove i druga javna mesta u Beogradu. Zbog toga je FHP u saradnji sa Demokratskom unijom Roma sproveo ne-koliko „testiranja“ u više beogradskih klubova, među kojima je bila diskoteka „Tre-zor“. Tokom testiranja, radnik na ulazu ove diskoteke je Romima, među kojima je bio Dragan Durmić, rekao da ne mogu da uđu bez pozivnice, budući da je u diskoteci u toku privatna zabava. Samo nekoliko minuta kasnije, bez postavljanja ikakvih uslova, isti radnik je dozvolio ulazak licima neromskog porekla.

...

...
S obzirom da nadležni organi Srbije nisu sproveli odgovarajuću istragu o ovom slučaju diskriminacije, FHP i ERRC su uspešno u ime Dragana Durmića vodili postupak pred UN Komitetom za sprečavanje rasne diskriminacije [CERD]. Komitet je u martu 2006. godine doneo odluku da drža-va sprovede sveobuhvatnu, efektivnu i brzu istragu o ovom slučaju diskriminacije i da žrtvi Draganu Durmiću isplati materijalno obeštećenje i da o svim preduzetim merama obavesti CERD u roku od šest meseci. Do danas Srbija nije ispunila nijednu od ovih preporuka.

20

34. Izveštaji sa suđenja na kojima su žrtve svedočile na suđenjima za ostvarivanje prava na reparacije nalaze se na www.hlc-rdc.org/pravdaireforma/Reparacije

35. FHP je u novembru 2007. godine u ime Ahmeta Kamenice i Selima Nuhanovića podigao tužbu protiv Republike Srbije zbog zatvaranja u logore Šljivovica i Mitrovo Polje i torturu koju su nad njima vršili pripadnici VJ i policije. Saopštenje FHP-a *Tužbe Bošnjaka iz Žepe protiv Srbije zbog zatvaranja i mučenja u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje*, 15. januar 2008. godine, web site www.hlc-rdc.org

36. FHP je u novembru 2007. godine u ime 12 bivših zatočenika, maloletnika i žena, podneo tužbu protiv Republike Srbije zbog odgovornosti za nezakonito zatvaranje i zlostavljanje u logorima Sremska Mitrovica i Begejci [Vojvodina]. Videti saopštenje FHP-a: *Tužba protiv Srbije zbog odvođenja hrvatskih civila u logore na teritoriji Vojvodine nakon pada Vukovara 1991. godine*, 16. novembar 2006. godine.

rezervisti JNA, za koje je kasnije saznala da su iz Šapca, Kikinde i Požarevca. Ispitivali su je o ličnim podacima, za koga je glasala, da li ima dečka, i o drugim detaljima iz privatnog života. Početkom novembra, prebacili su je u Negoslavce, u štab TO. Tamo su je ponovo ispitivali i tukli pendrekom po rukama i leđima. Jednog popodneva, jedan vojnik [ime poznato FHP-u] ju je silovao. Tog dana, u štab su došli i neki prljavi i naoružani civili, a jedan od njih joj je prislonio pištolj pored glave i škljocao okidačem. Dana 9. novembra 1991. odveli su je u *Velepromet* u Vukovaru. Tamo su uslovi bili veoma loši. Odatle su je 17. novembra, sa još desetak žena, prebacili u zatvor u Sremsku Mitrovicu. Boravila je u ćeliji sa još devedeset žena, higijena je bila loša, vodu su pili sa česme koja se nalazila u ćeliji. Za sve vreme boravka imala je jedan peškir, a na šetnju su izašli svega jednom, za sve vreme boravka u zatvoru. U zatvoru su je dva puta saslušavali u vezi sa borbama u Vukovaru. Stražari su je često vređali dok je čistila hodnik. Govorili su joj da bi ih oni [logoraše] pustili "ali da ih niko neće". Puštali su im televizijske priloge iz razrušenog Vukovara. Razmenjena je 21. decembra 1991. godine posredstvom MKCK.

2.7.1.2.3. Ratni zločin nad albanskim ženama i decom

Saranda, Jehona i Lirie Bogujevci, koje su kao deca 28. marta 1999. godine u Podujevu preživeli streljanje, svedočile su 19. decembra 2008. godine pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu, u postupku za naknadu štete. Saranda je ispričala šta se desilo 28. marta 1999. u Podujevu, kada su srpski policajci ubili nje-nu majku, dva brata, baku i još nekoliko bliskih rođaka. Sama je ranjena u desnu nogu, rame i levu ruku. Najteže povrede je zadobila na levoj ruci, na kojoj su joj prekinuti nervi. Teško ranjenu, pripadnici Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ), odveli su je u prištinsku bolnicu, gde je ostala do ulaska međunarodnih snaga na Kosovo, u junu 1999. godine. Lečena je u vojnim bolnicama KFOR-a u Kosovu Polju/Fushë Kosovë i Lipljanu/Lipjan. U septembru 1999. godine, britanski lekari su je prebacili na lečenje u Veliku Britaniju. Tamo je još šest puta bila operisana. Ona i danas oseća psihičke i fizičke posledice svega što je preživela u martu 1999. godine.

Jehona Bogujevci je pred sudom opisala kako je 28. marta 1999. godine ranjena u levu ruku, oba ramena i levu nogu. Imala je 10 godina. Sa Sarandom je prebačena u bolnicu u Prištini.

Bolovi koje je osećala su bili strašni a leva strana tela je bila oduzeta. Lečenje je kasnije nastavila u Velikoj Britaniji. Operisana je šest ili sedam puta. Uprkos brojnim operacijama i dalje oseća posledice ranjavanja. Teško pokreće prste i zglob leve ruke, jer joj nedostaje jedan deo kosti. Prilikom poseta Kosovu, vraćaju joj se slike zločina i veoma pati za ubijenim članovima porodice. Od ranjavanja i kasnijih operacija ima brojne ožiljke po telu, zbog čega se oseća neprijatno, pogotovo kada se poznanici i kolege na fakultetu raspituju kako ih je dobila. Ožiljci su naročito vidljivi kada nosi majice sa kratkim rukavima. Ne može da koristi levu ruku. Srpski policajci ubili su joj majku, sestru, baku i dva brata od strica.

Lirie Bogujevci je imala osam godina, kada su joj 28.marta, pred njenim očima, ubijeni njena majka, sestra, strina, baka, dva brata od strica i tetka. Sama je teško ranjena. Meci su joj presekli grkljan, a ranjena je i u leđa i rame. Sa Sarandom i Jehonom prebačena je u prištinsku bolnicu. Nakon dve nedelje, prebačena je u dečiju bolnicu u Tiršovoj ulici, u Beogradu. Zbog povrede jednjaka nije mogla normalno da jede godinu dana, te je za to vreme hranu dobijala preko cevčice, direktno u želudac. Nakon devet meseci, lečenje je nastavila u Velikoj Britaniji. Imala je najmanje četiri operacije rekonstrukcije jednjaka. Psihički se sada dobro oseća ali joj je teško jer će ožiljci na njenom telu biti vidljivi do kraja života. Često primećuje da su ljudi zbog tih ožiljaka „prema njoj ponašaju drugačije“ i da je zagledaju. Hranu uzima po posebnom režimu jer ima problema sa gutanjem.

2.7.1.3. Presude i odluke povodom tužbi i zahteva FHP-a

U februaru 2008. godine, Okružni sud u Nišu usvojio je žalbu FHP-a na presudu Opštinskog suda u Nišu iz jula 2007. godine kojom se Romu Dragiši Ajdareviću dosuđuje obeštećenje od 130.000 dinara zbog napada *Skinheads-a* 8. aprila 2000. godine. FHP se žalio na iznos dosuđene kompenzacije, s obrazloženjem da je neprimerena izvršenom krivičnom delu. Presudom Okružnog suda u Nišu, dva napadača, tada člana *Skinheads-a*, obavezana su da Dragiši Ajdareviću isplate sumu od 175.000 dinara.

Na osnovu zahteva FHP-a, u ime žrtve Danila Dimitrijevića, RJP je u junu 2008. godine isplatio Dimitrijeviću 250.000 dinara zbog nesprovođenja istrage o torturi koju su nad njim izvršili pripadnici SUP-a Novi Sad [procedura prijateljskog poravnanja].³⁷

37. UN Komitet protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka [UN Komitet protiv torture] je u svojoj odluci od 16. novembra 2005. godine, a na osnovu predstavke FHP-a, Evropskog centra za prava Roma i Centra za prava manjina, utvrdio da je država Srbija propustila da sprovede brzu i sveobuhvatnu istragu o torturi nad Danilom Dimitrijevićem. Više u saopštenju FHP-a *Država Srbija isplatila naknadu štete zbog nezakonitog rada institucija*, 24. jun 2009. godine, web site www.hlc-rdc.org

38. FHP je u ime Zehre Omerović, Izeta i Hanefije Bulutovića, dece ubijenog Uzeira Bulutovića pokrenuo sudski postupak za materijalno obeštećenje protiv Republike Srbije zbog odgovornosti države za ubistvo koje su izvršili pripadnici VJ. Videti saopštenje FHP-a *Tužba protiv Srbije zbog ubistva Uzeira Bulutovića*, 26. mart 2007. godine.

39. Videti saopštenje FHP-a *Odšteta Albertu Nebihu i Skenderu Isufiju zbog nezakonitog pritvora 1999. i 2000. godine*, 22. decembar 2008. godine.

40. Videti 2.4.1.1.

41. FHP je u ime Ljiljane Đuknić podneo tužbu protiv države Srbije u novembru 2005. godine.

42. FHP je u ime R.M. podneo tužbu za naknadu štete protiv Radomira Radovanovića u decembru 2002. godine.

43. Tokom demonstracija protiv režima Slobodana Miloševića u martu 1991. godine, policija je na demonstrante pucala gumenim mecima. Jedan metak je pogodio akademskog slikara Borislava Topuzovića, u levo oko. Zbog posledica udara, ubrzo nakon toga, njemu je hirurškim putem odstranjeno oko. U ime B. Topuzovića, FHP je podneo tužbu u septembru 2003. godine.

44. Idriz Spahiu, Kadri Zymbéri i Tafil Muliqi [svi iz Glogovca/Gllogoc] neosnovano su uhapšeni u Glogovcu/Gllogoc, nakon početka NATO intervencije od strane pripadnika MUP-a RS. Prvo su odvedeni u policijsku stanicu u Glogovcu/Gllogoc, zatim u zatvor u Lipljane/Lipjan, a onda u zatvor u Požarevcu. Sva trojica su u nezakonitom pritvoru proveli po godinu dana.

Prvi opštinski sud je u februaru 2008. godine odbio tužbu FHP-a podnetu u ime dece ubijenog Uzeira Bulutovića³⁸ protiv Republike Srbije. Tužba je odbijena zbog zastarelosti. FHP je izjavio žalbu Okružnom sudu u Beogradu.

FHP je 18. decembra 2008. godine primio presudu Prvog opštinskog suda kojom je država Srbija obavezana da Albertu Nebihu i Skenderu Isufiju isplati po 185.000 dinara zbog odgovornosti za nezakonit pritvor u Srbiji u trajanju od šest, odnosno 11 meseci.³⁹

U decembru, FHP je primio presudu Prvog opštinskog suda kojom se odbija tužba koju je FHP u ime Elmaza Hukića podneo u aprilu 2008. godine, zbog zastarelosti.⁴⁰ FHP je u zakonskom roku izjavio žalbu Okružnom sudu u Beogradu.

2.7.1.4. Zastupanje žrtava prinudne mobilizacije

U 2008. godini, FHP je nastavio da zastupa 13 žrtava prinudne mobilizacije [1995.] u čije ime je u periodu 1998-2001. godine podigao četiri tužbe za naknadu štete. U 2008. godini, održana su četiri ročišta, do kraja godine nije doneta presuda.

2.7.1.5. Zastupanje pripadnika Otpora

U 2008. godine, FHP je zastupao jednog pripadnika pokreta *Otpora* zbog nezakonitog lišenja slobode u vreme vladavine Slobodana Miloševića. Održana su dva ročišta, do kraja godine presuda nije doneta.

2.7.2. Zastupanje drugih žrtava kršenja ljudskih prava

FHP je u 2008. godini, zastupao 16 žrtava torture, neosnovanog lišenja slobode, prava na imovinu i diskriminacije. Sudovi su doneli četiri presude o obeštećenju, a održana su i četiri ročišta, u suđenjima u toku.

U junu 2008. godine, Prvi opštinski sud u Beogradu je, po tužbi FHP-a,⁴¹ doneo presudu kojom je obavezao državu Srbiju da Ljiljani Đuknić isplati 450.000 dinara zbog odgovornosti države za torturu koju su nad njom izvršili pripadnici MUP-a tokom građanskih protesta u Srbiji, u februaru 1996. godine.

U martu 2008. godine, Okružni sud u Kragujevcu je potvrdio presudu Opštinskog suda u Arandelovcu kojom je obavezao Radomira Radovanovića da R.M. isplati 290.000 dinara na ime naknade zbog seksualnog zlostavljanja.⁴²

U martu 2008. godine, Vrhovni sud Srbije usvojio je zahtev FHP-a za reviziju presude Okružnog suda u Beogradu kojom se odbija tužba FHP-a protiv države Srbije u ime Borislava Topuzovića,⁴³ te predmet vratio na ponovno suđenje.

Okružni sud u Beogradu je u julu 2008. godine potvrdio prvo-stepenu presudu, kojom je zbog zastarelosti odbijena tužba FHP-a protiv Republike Srbije, u ime Idriza Spahiu, Tafila Muliqi i Kadrije Zymberi.⁴⁴

2.7.3. Zastupanje žrtava kršenja ljudskih prava u krivičnim postupcima

U 2008. godini FHP je nastavio da zastupa sedam žrtava torture u krivičnim postupcima koje je pokrenuo pre 2004. godine. Održano je sedam ročišta u četiri krivična postupka, u kojima su advokati FHP-a zastupali četiri žrtve torture.

U februaru 2008. godine, Vrhovni sud Srbije je odbio kao neosnovan Zahtev za zaštitu zakonitosti koji je podnelo Republičko javnog tužilaštvo, na zahtev FHP-a, a povodom rešenja Vrhovnog suda Srbije kojim je potvrđena odluka Okružnog suda u Beogradu o odbijanju zahteva FHP-a za sprovođenje istrage protiv šest policajaca osumnjičenih za smrt Dejana Petrovića.⁴⁵ S obzirom da su iscrpljeni svi domaći pravni lekovi, roditelji pokojnog Dejana podneli su predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Okružni sud u Beogradu je u februaru 2008. godine uvažio žalbu FHP-a iz maja 2007. godine i ukinuo presudu Prvog opštinskog suda u Beogradu kojom je Dijana Joanović osuđena na uslovnu kaznu zatvora zbog ometanja službenog lica u obavljanju poslova bezbednosti ili održavanja javnog reda i mira⁴⁶ Predmet je vraćen na ponovno suđenje.

U junu 2008. godine, Vrhovni sud Srbije je usvojio žalbu Okružnog javnog tužioca iz novembra 2006. godine i ukinuo presudu Okružnog suda u Beogradu kojom su policajci Milomir Teofilović i Predrag Nešić oslobođeni od optužbe za iznuđivanje iskaza od Miroslava Manojlovića. Predmet je vraćen na ponovno suđenje.⁴⁷

FHP je protiv policajaca Zorana Krstića i Bogdana Memedovića i još nekoliko NN policajaca, podneo krivičnu prijavu u avgustu 2003. godine.

45. Dejan Petrović je uhapšen 16.01.2002. godine u 21:30h u svom stanu i priveden u OUP Vračar zbog sumnje da je izvršio krađu. Oko 12:00h sledećeg dana, policajci su obavestili roditelje da je Dejan, tokom saslušanja, navodno skočio kroz prozor policijske stanice i da se nalazi u Urgentnom centru. Posle 20 dana Dejan je preminuo od zadobijenih povreda. Nalazi veštaka i zapisnik istražnog sudije su pobili policijsku verziju smrti Dejana Petrovića. Krivičnu prijavu protiv četiri policajca OUP-a Vračar, FHP je podneo Okružnom tužilaštvu u Beogradu u februaru 2005. godine.

46. Dana 16.02.2005. godine mal. Dina Joanović je privedena u OUP Stari Grad zbog sumnje da je počinila krađu mobilnog telefona. Tokom boravka u policijskoj stanici bila je izložena torturi a protiv njene majke Dijane, koja je pokušala da joj pomogne, policija je podnela krivičnu prijavu zbog krivičnog dela ometanja službenog lica u obavljanju poslova bezbednosti ili održavanja javnog reda i mira. Krivična prijava je podneta i protiv mal. Dine zbog krađe. Krivičnu prijavu protiv policajaca, podneo je 1.03. 2005. godine privatni advokat Dine i Dijane Joanović.

47. Policija je uhapsila Miroslava Manojlovića 7. decembra 2000. godine u 4.30 časova ujutru, dok je sa još jednim drugom obijao trafik u Beogradu. Priveden je u OUP Vračar gde je naredna tri dana ispitivan. Miroslava su tokom ispitivanja inspektori Teofilović i Nešić tukli po celom telu. Po povratku kući, Miroslav je osećao jake bolove zbog batinanja po glavi, ledima, nogama a leva strana lica mu je bila otekla, dok je na desnom obrazu bila modrica veličine šljive. Doktori su konstatovali teške povrede glave, opasne po život a lečen je na neurohirurškoj klinici.

48. Miloš Srećković je 23. juna 2002. godine, oko 3:00 časa izjutra, ispred tvrđave u Smederevu, brutalno pretučen od strane Zorana Krstića, Bogdana Memedovića i još jednog za sada neidentifikovanog pripadnika SUP-a Smederevo. Kada je Miloš pao na zemlju, policajci su nastavili da ga tuku. Nakon izvesnog vremena, policajci su Miloša koji je bio u teškom stanju, službenim vozilom prebacili do Zdravstvenog centra, gde mu je pružena neophodna lekarska pomoć, a zatim ga sproveli u prostorije SUP-a, gde su ga sa ostalim policajcima ubedivali da ga nisu tukli oni, već obezbeđenje diskoteke, kao i da su protiv njih podneli krivične prijave. Miloš je od batinanja zadobio teške telesne povrede, opasne po život.

24

49. Osim u Srbiji, projekat se sprovodi i u Gvatemali.

50. Intervjuisani su: Branka Prpa, direktorka *Arhiva grada Beograda*, Ljubodrag Stojadinović, vojni analitičar, Vladan Batić, ministar pravde u vladi Zorana Đinđića, Milan St. Protić, istoričar i bivši ambasador Srbije i Crne Gore u SAD, Jovan Dulović, novinar, Rajko Danilović, advokat, zastupnik porodice Đinđić na suđenju za ubistvo premijera, Zoran Dragišić, profesor civilne odbrane, Velimir Čurguz Kazimir, direktor *Ebart dokumentacije*.

U decembru 2008. godine, Okružni sud u Smederevu uvažio je žalbu FHP-a, podnetu u novembru 2008. godine, u ime majke pokojnog Miloša Srećkovića protiv rešenja Opštinskog suda u Smederevu kojim je utvrđeno da nema mesta sprovođenju istrage protiv policajaca iz Smedereva, Zorana Krstića i Bogdana Memedovića, zbog nanošenja teških telesnih povreda Milošu Srećkoviću.⁴⁸

2.8. Istraživanje uzroka nekažnjivosti

FHP je u periodu od 2006. do kraja 2008. godine zajedno sa Inicijativom mladih za ljudska prava (YIHR), Komitetom pravnika za ljudska prava (YUKOM) i Helsinškim odborom za ljudska prava u Srbiji (Helsinški odbor), učestvovao u realizaciji projekta Impunity watch: *Uzroci nekažnjivosti u postkonfliktnim društvima*. Projekat predstavlja inicijativu holandske nevladine organizacije *Solidaridad*, čiji je cilj istraživanje uzroka nekažnjivosti i prepreka za postizanje potpune odgovornosti za zločine počinjene u prošlosti.⁴⁹

Istraživačka faza projekta okončana je u aprilu 2008. godine. Tokom te faze, istraživači FHP-a i ostalih organizacija pratili su i analizirali rad institucija koje su odgovorne za ostarivanje prava žrtava na pravdu, reparacije i garancije da se zločini koji su počinjeni u prošlosti više neće ponoviti. U 2008. godini, istraživač FHP-a je intervjuisao devet relevantnih pojedinaca o njihovom mišljenju o uzrocima nekažnjivosti u Srbiji.⁵⁰ Takođe je pribavio kolekciju propisa koji se tiču rada Komisije za sprovođenje programa zaštite svedoka.

U decembru 2008. godine [16.12.2008.], Impunity Watch je objavio izveštaj *Suzbijanje nekažnjivosti u Srbiji - opcije i prepreke*, u kojem je predstavljen normativni okvir, resursi i spremnost relevantnih institucija za suočavanje sa teškim nasledom masovnih kršenja ljudskih prava, identifikovane prepreke u suzbijanju nekažnjivosti kao i preporuke kako da se te prepreke otklone i u potpunosti primene principi vladavine prava.

3. Informisanje javnosti i Outreach

FHP o svojim aktivnostima, inicijativama i stavovima o temama koje se tiču tranzicione pravde informiše institucije Republike Srbije i država u regionu, medije, nevladine organizacije, međudržavne organizacije, međunarodne nevladine organizacije i javnost, putem saopštenja, izveštaja, konferencija, biltena, konferencija za štampu, web stranice i publikacija.

3.1. Informisanje javnosti

3.1.1. Saopštenja za štampu⁵¹

FHP je u periodu od januara do decembra 2008. godine objavio 45 saopštenja za štampu, na srpskom, albanskom i engleskom jeziku. U saopštenjima FHP je iznosio svoje analize i ocenu sudenja za ratne zločine, podatke o ugroženosti zaštitnika ljudskih prava, sudbini nestalih Srba sa Kosova, odnosu vlasti u Srbiji prema svedocima koji svedoče pred Haškim tribunalom itd. U Srbiji, saopštenja FHP-a su često objavljivali dnevni list *Danas*, *B92* na web stranici i *E-novine*, a u regionu, *Koha ditore*, *Oslobodenje* i *Novi list*.

3.1.2. Konferencije za štampu

Tokom 2008. godine, FHP je organizovao pet konferencija za štampu, a učestvovao je i u konferencijama za štampu drugih nevladinih organizacija za ljudska prava.

Izvršna direktorka FHP-a govorila je na konferenciji za štampu osam organizacija za ljudska prava iz Srbije, 29.01.2008. godine, koja je bila posvećena predsedničkim izborima. Organizacije za ljudska prava uputile su poruku predsedničkom kandidatu Borisu Tadiću da ne odustane od demokratskih vrednosti i evropskog političkog opredeljenja.

U maju mesecu, FHP je organizovao konferenciju za štampu sa udrugom *Vukovar1991*, na kojoj je bilo reči o krivičnoj prijavi koju je podnela pomenuta udruga protiv pripadnika bivše JNA, zbog zatvaranja i mučenja hrvatskih zarobljenika i civila u logorima u Vojvodini.⁵²

Upravni odbor FHP je 17. 06. 2008. godine održao svoju prvu konferenciju za štampu, na kojoj su govorili Zoran Pajić - o potrebi donošenja mera kojima bi se poboljšao položaj žrtava ratnih zločina pred domaćim sudovima; Florance Hartmann - o potrebi rešavanja sudbine nestalih umesto fokusiranja na navode o trgovini ljudskim organima; Nataša Kandić je iznela glavne zaključke regionalnih konsultacija o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima u bivšoj SFRJ [REKOM] a Tea Gorjanc-Prelević je iznela mišljenje organizacija za ljudska prava da bi EU trebalo da uslovi proces pridruživanja i stabilizacije obavezom država kandidata da pokrenu proces suočavanja s prošlošću.

Povodom obeležavanja 13 godina od genocida nad Bošnjacima u Srebrenici, FHP je zajedno sa Helsinškim odborom za ljudska pra-

51. Sva saopštenja FHP-a za štampu dostupna su na: www.hlc-rdc.org

52. Videti saopštenje FHP-a: *Udruga Vukovar 1991 i FHP o logorima u Srbiji*, 23.maj 2008. godine.

va u Srbiji, Inicijativom mladih za ljudska prava, Komitetom prav- nika za ljudska prava, Ženama u crnom, Queeria centrom i Cen- trom za kulturnu dekontaminaciju održao konferenciju za štampu sa koje su učesnici uputili zahtev institucijama Republike Srbije da sprovedu presudu Međunarodnog suda pravde, uhapse Ratka Mladića, Radovana Karadžića⁵³ i Gorana Hadžića i time pokažu poštovanje i odgovornost prema žrtvama i njihovim porodicama.

FHP je povodom osnivanja regionalne Koalicije za REKOM-a, na IV Regionalnom Forumu za tranzicionu pravdu, održao konferen- ciju za štampu u Beogradu 31.10.2008. godine, na kojoj su članovi Upravnog odbora FHP-a Zoran Pajić, Florence Hartmann i Nata- ša Kandić govorili o inicijativi za osnivanje REKOM u kontesktu potrebe za rasvetljavanjem sudbine nestalih, otkrivanjem masov- nih grobnica i za javnim saopštavanjem činjenica o tome šta se dogodilo u prošlosti.

3.1.3. Tranziciona pravda u post-jugoslovenskim zemljama: Izveštaj za 2006. godinu

U januaru 2008. godine FHP, Documenta i IDC su izdali *Izveštaj o tranzicionoj pravdi u post-jugoslovenskim zemljama* za 2006. godinu. Izveštaj se zasniva na istraživanju koje su partnerske organizacije sprovele tokom prve polovine 2007. godine u Hrvat- skoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori i na Kosovu. U okviru istraživanja intervjuisani su brojni predstavnici državnih organa, nevladinih organizacija, udruženja žrtava i veterana, međunarod- nih vladinih i nevladinih organizacija i analizirano je relevantno zakonodavstvo. Izveštaj daje pregled svih mehanizama tranzici- one pravde koji se primenjuju u post-jugoslovenskim zemljama: suđenja za ratne zločine, utvrđivanje činjenica o kršenjima ljud- skih prava tokom sukoba, institucionalne reforme i reparacije. Štampano je 1000 primeraka izveštaja na BHS jezicima i na engle- skom jeziku.

3.1.4. Tranziciona pravda u post-jugoslovenskim zemljama: Izveštaj za 2007. godinu

U oktobru 2008. godine, FHP i Documenta su objavili *Izveštaj o tranzicionoj pravdi u post-jugoslovenskim zemljama* za 2007. godinu, zasnovan na istraživanju FHP-a i Documenta o nivou primene svih mehanizama tranzicione pravde u post-konfliktnim društvima na prostoru bivše Jugoslavije. Izveštaj je objavljen u 1.000 primeraka na BHS jezicima, albanskom i engleskom.

Do kraja novembra FHP, FHP-Kosovo i Documenta su izveštaj uputili institucijama, domaćim i međunarodnim nevladinim organizacijama za ljudska prava, međunarodnim vladinim organizacijama, novinarima, bibliotekama, univerzitetima, i pojedincima koji se bave ljudskim pravima i tranzicionom pravdom.

3.1.5. Godišnji izveštaj o aktivnostima FHP-a u 2007. godini

FHP je u aprilu 2008. godine objavio izveštaj o svojim aktivnostima u 2007. godini. Izveštaj detaljno opisuje program i aktivnosti kojima je FHP tokom 2007. godine doprineo uspostavljanju tranzicione pravde u Srbiji i u regionu. Štampano je 300 primeraka na srpskom i engleskom jeziku, koje je FHP uputio nevladinim organizacijama u Srbiji i regionu, međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama, institucijama u Srbiji, i pojedincima, zainteresovanim za rad organizacija za ljudska prava.

3.1.6. Bilten za tranzicionu pravdu

U 2008. godini FHP je objavio tri biltena o tranzicionoj pravdi na engleskom i srpskom jeziku. U januaru, objavljen je bilten posvećen pitanju budućnosti arhive Haškog tribunala i poseti članova *Archive Advisory Committee* Haškog tribunala FHP-u, a u martu mesecu i bilten u kojem su prenete najvažnije informacije i zaključci sa sastanka koji je FHP organizovao na temu budućnosti Haškog tribunala. Majski broj bio je posvećen izveštavanju medija o krivičnoj prijavi koju je [8. maja 2008. godine] FHP podneo protiv generala Božidara Delića za ratne zločine nad albanskim civilima.

3.1.7. Presentacija FHP-a na internetu

FHP internet strana sadrži saopštenja, biltene, izveštaje, analize, transkripte sa suđenja, okruglih stolova, video zapise regionalnih konsultacija i foruma u okviru konsultativnog procesa za formiranje REKOM-a, transkripte sa javnih saslušanja žrtava i druge sadržaje važne za rad FHP-a i uspostavljanje tranzicione pravde. U 2008, na sajt FHP je postavljeno 45 saopštenja, četiri publikacije, osam izveštaja i 28 video klipova vezanih za regionalne konsultacije o utvrđivanju istine o prošlosti, tri biltena o tranzicionoj pravdi, 59 tekstova [izveštaji sa suđenja, optužnice, presude] i 44 teksta [liste arhive FHP, agende, izveštaji, transkripti]. U rubrici *FHP u medijima*, postavljeno je 207 tekstova i 39 video klipova.

Svi ti prilozi su prethodno postavljeni na sajt YouTube.

U 2008. godini, FHP je na svoju internet stranicu [deo *Transkripti*] postavio transkripte sa 476 dana suđenja Slobodanu Miloševiću, 64 dana suđenja Mitru Vasiljeviću, 207 dana suđenja *Vukovarskoj trojci* i 21 dan suđenja Limaju pred Haškim tribunalom.

Tokom 2008. godine FHP veb sajt, na sva tri jezika, zabeležio je 34.421 posetu, sa 126.303 ulaza. Stranica FHP posvećena *Kosovskoj knjizi pamćenja*, tokom 2008. godine posećena je 13.751 put.

3.1.8. Biblioteka

Biblioteka FHP-a sadrži publikacije iz oblasti tranzicione pravde i humanitarnog prava. Ima 4.679 publikacija, od čega 3.832 monografije [knjige, CD i DVD izdanja], 736 serijske publikacije [časopisi, izveštaji i druga periodična izdanja], i 111 kopija monografija i serijskih publikacija.

U toku 2008. godine, biblioteka je obogaćena sa 528 novih publikacija: 409 monografija [knjige, CD i DVD izdanja] i 119 časopisa i drugih serijskih publikacija.

Informisanje o novim izdanjima, razmenu informacija sa drugim bibliotekama i traženje starih izdanja, biblioteka obavlja preko COBISS⁵⁴ bibliotečke mreže u Srbiji.

3.1.9. Produkcija diskova sa haškim transkriptima

FHP je u 2008. godini priredio tri kompakt diska [CD] sa transkriptima sa suđenja Slobodanu Miloševiću, Mitru Vasiljeviću i Vukovarskoj trojci pred Haškim tribunalom u *pdf* formatu. Na taj način, olakšano je pretraživanje transkripata po više kriterijuma [ključne reči, dani suđenja, svedoci itd.]

3.1.10. Produkcija video zapisa o regionalnim konsultacijama o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima

FHP je tokom 2008. godine napravio deset video zapisa sa sedam konsultacija i tri regionalna foruma o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. Osim toga, svedočenja žrtava na forumima u Beogradu [februar 2008.] i Prištini [oktobar 2008.] priređena su kao posebni video zapisi. U toku 2008. godine, FHP je 400 diskova sa ispovestima žrtava i konsultacija podelio učesnicima regionalnih konsultacija i drugih skupova posvećenih suočavanju sa prošlošću.

3.1.11. Emitovanje filma *Škorpioni - spomenar*

Dokumentarni film Lazara Stojanovića *Škorpioni - spomenar*,⁵⁵ u proizvodnji FHP, tokom 2008. godine prikazan je na festivalima Zagreb Dox International Documentary Film Festival 2008 [Hrvatska], One World IHRDF, [Prague, Češka] i Document 6 International Human Rights Documentary Film Festival, [Glasgow, Velika Britanija]. Film je prikazan na nekim univerzitetima u Evropi i Americi, kao i na seminarima o tranzicionoj pravdi.

3.2. Outreach

FHP je u 2008. godini organizovao jedan sastanak o budućnosti arhiva, jednu konferenciju posvećenu sudskoj istini *Brčko '92 Van svake sumnje*, četiri konsultativna sastanka i dva regionalna foruma o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i inicijativi za osnivanje REKOM.

3.2.1. Konferencije

3.2.1.1. *Brčko' 92 Van svake sumnje*

Konferencija *Brčko 92: Van svake sumnje* održana je 5.09.2008. u Beogradu. Prezentirane su činjenice utvrđene pred Haškim tribunalom u procesima za zločine počinjene na teritoriji Brčkog, sa fokusom na zločine Gorana Jelisića i Ranka Češića, i lične ispovesti žrtava. Konferenciju je pratilo preko 200 učesnika, među kojima najviše mladih aktivista civilnog društva, studenata i učenika. Osim mladih, konferenciju su pratili članovi udruženja porodica nestalih, novinari, aktivisti civilnog društva, advokati i pravnici. Kao podrška žrtvama koje su javno svedočile, konferenciju su pratili bivši logoraši i članovi udruženja žrtava iz Brčkog.

U okviru sesije *Slušanje žrtava* govorili su bivši zatočnici logora *Luka* i *Batković*: Smajl Musić je govorio o svom višemesečnom zatočeništvu u logoru *Batković*; Abdulah Mujdanović o zatočeništvu u logoru, u kojem je bio zatvoren zajedno sa sinom, koji je nestao; Adila Suljević o zatočeništvu u svojoj kući i potom u logoru *Luka*, a Džafer Deronjić o zatočeništvu u logoru *Batković* i

55. Film govori o jedinici *Škorpioni*, koja je streljala šest zarobljenika iz Srebrenice u julu 1995. godine i 14 albanskih žena i dece u martu 1999. godine na Kosovu.

Luka. Sve žrtve su pominjale Srbe koji su im pomogli tokom zatočeništva ili prilikom oslobađanja ili razmene.

U okviru sesije *Sudske činjenice* Laurel Baig i Rebecca Cuthill iz Tužilaštva Haškog tribunala govorile su o istragama, toku sudskog procesa i presudama u predmetima Jelisića i Češića.

3.2.2. Sastanak o budućnosti arhiva Haškog tribunala

FHP je 21. 03. 2008. godine organizovao sastanak o budućnosti arhive Haškog tribunala, na kome je učestvovalo oko 20 predstavnika organizacija za ljudska prava, novinara, istoričara, dokumentarista kao i poverenik za informacije od javnog značaja, Rodoljub Šabić, predstavnik Službe MUP-a Srbije za otkrivanje ratnih zločina, Goran Marković, i šef kancelarije Outreach programa Haškog tribunala u Matias Hellman. Svi su se složili da je najvažnije obezbediti dostupnost haške arhive sudovima, tužilaštvima, novinarima, porodicama žrtava i istraživačima, ali je i ukazano da u Srbiji još uvek ne postoje zakonske pretpostavke za preuzimanje haške arhive.

3.2.3. Posete FHP-u

Tokom prve polovine 2008. godine, FHP je posetilo više od 70 srednjoškolaca, studenata, postdiplomaca i novinara u cilju upoznavanja sa radom i programom FHP-a. Posete su organizovane u okviru programa domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija.

4. Regionalna saradnja

FHP je u 2008. godini, sa svojim regionalnim partnerima IDC-om i Documentom, nastavio da prati suđenja za ratne zločine pred nacionalnim sudovima a u okviru Konsultacija sa civilnim društvom da se zalaže za regionalni pristup i osnivanje regionalnog tela za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima. U novembru, FHP, IDC i Documenta su održali sastanak u Beogradu, na kojem su razgovarali o budućim zajedničkim projektima i inicijativama.⁵⁶

4.1. Konsultacije civilnog društva o utvrđivanju i kazivanju činjenica o ratnim zločinima

U nedostatku zvaničnih inicijativa, FHP, Documenta i IDC pokrenuli su i konsultacije civilnog društva o mehanizmima za utvrđi-

56. IDC je u decembru 2008. godine prestao da učestvuje u konsultacijama civilnog društva o osnivanju REKOM-a.

vanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji. Inicijalni sastanak održan je 5.09.2005. u Beogradu. U debati su učestvovali predstavnici vodećih organizacija za ljudska prava iz regiona i eksperti Međunarodnog centra za tranzicionu pravdu (ICTJ). Učesnici su snažno podržali regionalni pristup u otkrivanju i kazivanju činjenica o ratnim zločinima. Odmah zatim, FHP je sa Documentom i IDC-om pokrenuo regionalne konsultacije civilnog društva o mehanizmima utvrđivanja i kazivanja činjenica o ratnim zločinima. Sam konsultativni proces je planiran kao serija debata u malim grupama [konsultacije], na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou, i na regionalnim forumima za tranzicionu pravdu, sa većim brojem učesnika.

Do kraja 2008. održano je 12 nacionalnih konsultacija, pet regionalnih konsultacija i četiri regionalna foruma za tranzicionu pravdu.

U 2008. godini održano je devet nacionalnih konsultacija, jedna regionalna konsultacija i dva regionalna foruma za tranzicionu pravdu.

4.1.1. III Regionalni forum za tranzicionu pravdu⁵⁷ Beograd, 11. i 12. 02.2008.

U radu III Regionalnog foruma, pod nazivom *Mehanizmi za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji* učestvovalo je preko 300 predstavnika udruženja žrtava, žrtava koje nisu članovi udruženja, veterana, aktivista organizacija za ljudska prava i omladinskih organizacija, novinara, sudija, tužilaca, advokata, poslanika, pravnika, istoričara, umetnika, studenata i srednjoškolaca. Forum su otvorili predsednik Narodne skupštine Republike Srbije Oliver Dulić i Specijalni izvestilac Evropskog parlamenta za Srbiju Jelko Kacin, koji su snažno podržali regionalni pristup u suočavanju sa prošlošću.

U sesiji *Iskustvo drugih*, Madeleine Fullard, istraživač u južnoafričkoj Komisiji za istinu i pomirenje, i Sofia Macher, članica Komisije za istinu i pomirenje u Peruu, govorile su o osnivanju, radu, strukturi i sastavu, kao i o efektima pomenu-tih komisija za utvrđivanje činjenica o prošlosti.

U sesiji *Potrebe i očekivanja žrtava* učesnici (žrtve, predstavnici udruženja žrtava i veterana i aktivisti za ljudska prava) dali su prioritet utvrđivanju istine (činjenica), kažnjavanju direktno odgovornih za ratne zločine, kao i komandanata,

57. Transkript rasprave na III Regionalnom forumu dostupan je na web site: www.korekom.org

traganju za nestalima, otkrivanju masovnih grobnica i identifikaciji posmrtnih ostataka, ali su takođe istakli da nema pravde bez reparacija.

Učesnici su predložili da uslov za evropske integracije treba da bude procesuiranje ratnih zločina, pronalaženje nestalih, izvinjenje i društveni dijalog u svim državama bivše Jugoslavije. Učesnici iz Hrvatske i BiH su podržali interesovanje veterana da se uključe u procese dolaženja do istine. Žrtve su ukazale da imaju potrebu da čuju i oseće da su drugima bitne, da ih drugi slušaju, da ih vide kao deo njihove zajednice.

U sesiji *Regionalni pristup u utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima* učesnici, većinom sudije, tužioci i branitelji ljudskih prava, bili su istog mišljenja da su suđenja za ratne zločine najvažniji pravni instrument za utvrđivanje pojedinačne krivične odgovornosti za počinjene ratne zločine, ali da imaju ozbiljna ograničenja (kapaciteti sudova, potrebno vreme za istragu i suđenje, umiranje svedoka, strah svedoka) koja se mogu nadomestiti drugim mehanizmima, kao na primer osnivanjem regionalnog tela za utvrđivanje i kazivanje činjenica.

Između ostalog, učesnici su ukazali da regionalno telo ne može biti zamena za sudove nego instrument za efikasnije prikupljanje novih činjenica koje mogu da koriste sudskim, policijskim i tužilačkim organima. Regionalno telo treba da bude fokusirano na žrtve, mora odgovarati potrebama i karakteristikama lokalnih uslova u post-jugoslovenskim zemljama.

Učesnici su takođe ukazali na potrebu stvaranja široke i jake koalicije civilnog društva koja će sačiniti preporuke nacionalnim vladama o društvenoj potrebi formiranja regionalnog tela za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima.

U sesiji *Stvaranje pozitivne klime za utvrđivanje činjenica* učesnici su istakli:

Mediji mogu najviše da pomognu u stvaranju i razvijanju socijalne solidarnosti i saosećanja sa žrtvama iz drugih društava, koja se po pravilu još uvek vide kao neprijateljska.

Slika 1. Treći regionalni forum: sesija *Javno slušanje žrtava*, Beograd 12.02.2008.

Na sesiji *Javno slušanje žrtava*,⁵⁸ žrtve i članovi porodica žrtava iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i sa Kosova svedočile su o nepravdi i patnji koje su proživele u vreme rata, a dva prijatelja, Jusuf Trbić i Đorđe Krstić, ispričali su kako su sklopili trajno prijateljstvo u danima kada je Arkan gospodario Bijeljinom [april 1992.]

4.1.2. Regionalne konsultacije s udruženjima žrtava i veteranima⁵⁹

Konsultacije, održane 9.05.2008. godine u Podgorici, organizovali su FHP, Documenta i IDC u saradnji s Udruženjem građana Bukovice i Udruženjem porodica kidnapovanih, nestalih i ubijenih od 1998. do 1999. godine na Kosovu *Crveni božur*. Skup je obeležilo lansiranje inicijative za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje i kazivanje činjenica o ratnim zločinima (REKOM), koju su inicijatori, FHP, Documenta i IDC, predstavili kao konkretizaciju podrške, koju su učesnici konsultacija dali regionalnom pristupu kao najpouzdanijem metodu utvrđivanja i kazivanja činjenica o ratnim zločinima.

58. Video zapisi javnih svedočenja žrtava: www.korekom.org

59. Transkript diskusije na Regionalnim konsultacijama sa žrtvama i veteranima: www.korekom.org

Učesnici (44), predstavnici udruženja žrtava, žrtve koje nisu članovi udruženja, i veterani iz Crne Gore, Hrvatske, BiH, Srbije, Makedonije, Slovenije i sa Kosova podržali su inicijativu za osnivanje REKOM, s dubokom verom da će inicijativa dobiti snažnu podršku udruženja porodica nestalih u svim post-jugoslovenskim zemljama ali svesni da bez političke volje nacionalnih vlada i snažne podrške međunarodne zajednice nema oživotvorenja te inicijative.

Učesnici su zaključili da je najpreče da se izgradi jaka i široka mreža i podrška udruženja porodica žrtava i nevladinih organizacija u regiji, koji će da vrše pritisak na nacionalne vlade da prihvate inicijativu. Jedino REKOM može da stvori prostor da se glas žrtava čuje javno. Za učesnike, REKOM je mehanizam koji može da pomogne u pronalaženju tajnih grobnica i razjašnjenju sudbine nestalih.

Učesnici iz Hrvatske i BiH predlažu uključivanje veterana i počinilaca u proces utvrđivanja i kazivanja činjenica o ratnim zločinima.

4.1.3. Formiranje Koordinacijskog veća

U cilju uključivanja većeg broja nevladinih organizacija u planiranje i organizovanje konsultativnog procesa, pokretači inicijative, FHP, Documenta i IDC su 10.05.2008. godine u Podgorici formirali Koordinacijsko veće, u koje su, pored pokretača regionalne debate, ušli sledeći pojedinci, po pozivu: Valdete Idrizi, Community Building Mitrovica, [Kosovo]; Andrej Nosov, Inicijativa mladih za ljudska prava, Srbija; Amir Kulaglič, Udruženje *Žene Srebrenice*, žrtva i veteran, BiH; Aleksandar Trifunović, novinar iz Banja Luke, BiH; Dinko Gruhonjić, Nezavisno udruženje novinara Vojvodine, Srbija, i Tea Gorjanc-Prelević [Akcija za ljudska prava, Crna Gora]. Na pomenutom sastanku, Koordinacijsko veće je donelo Pravilnik o radu.

Do kraja 2008. godine Koordinaciono veće je održalo devet sastanaka i jedan trening za strateško planiranje konsultativnog procesa.

4.1.4. Nacionalne konsultacije sa civilnim društvom⁶⁰

U 2008. godini održane su konsultacije sa predstavnicima civilnog društva na Kosovu, 26.06.2008. godine, i u Crnoj Gori, 25.10.2008. godine. Glavna tema konsultacija bila je inicijativa za osnivanje REKOM.

Učesnici konsultacija na Kosovu, iz redova žrtava, iskazali su jaku potrebu da govore o tome šta im se desilo, i da imenuju počinioce.

60. IDC je u decembru 2008. godine prestao da učestvuje u konsultacijama civilnog društva o osnivanju REKOM-a.

Predstavnici udruženja žrtava i Odbor za ljudska prava iz Prištine izneli su stav da počinocima ratnih zločina na Kosovu treba suditi pred kosovskim sudovima. Aktivisti omladinskih organizacija i pravnici podržali su utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima na regionalnom nivou, kao i suđenja za ratne zločine, nezavisno od toga gde se održavaju. U konsultacijama je učestvovalo 58 predstavnika civilnog društva sa Kosova (56 Albanaca i dva Srbina) i 16 aktivista za ljudska prava i predstavnika udruženja žrtava iz regije.

Učesnici konsultacija u Crnoj Gori (35) odlučno su podržali inicijativu za osnivanje REKOM, s ocenom da inicijativa treba da psotane državni projekat. Učesnici preporučuju da nacionalni parlamenti prihvate inicijativu kao društvenu meru za oslobađanje mladih od odgovornosti za nasleđe prošlosti. Svi se slažu da odluku o osnivanju REKOM-a treba da donese parlament i da u mandatu komisije bude rešavanje sudbine nestalih.

4.1.5. Nacionalne konsultacije s udruženjima porodica nestalih i veteranima⁶¹

U 2008. godini održane su konsultacije s udruženjima porodicama nestalih i ubijenih na Kosovu i u Hrvatskoj [koji deluju u Srbiji], 15.07.2008. godine, s albanskim udruženjima porodica nestalih, 4.10. 2008. godine, i s udrugama obitelji nestalih i branitelja u Hrvatskoj, 24.10.2008. godine. Sva tri skupa bila su posvećena inicijativi za osnivanje REKOM.

Učesnici konsultacija iz srpskih udruženja porodica nestalih i ubijenih, koji svi podržavaju osnivanje REKOM, prioritet daju otkrivanju tajnih masovnih grobnica, ekshumacijama i identifikaciji posmrtnih ostataka. Deo učesnika se protivi da veterani budu članovi Regionalne komisije, dok drugi smatraju da treba biti otvoren i prema njima. U konsultacijama su učestvovali predstavnici dva udruženja kosovskih Srba i jednog udruženja Srba iz Krajine u Hrvatskoj (ukupno 24).

U konsultacijama u Prištini, predstavnici albanskih udruženja porodica nestalih izneli su stav da je za kosovsko društvo prioritet jačanje institucija. Kao prepreku regionalnom povezivanju vide u tome što neke susedne države ne priznaju državnost Kosova. Predstavnici institucija su podržali regionalni pristup i inicijativu, dok predstavnici udruženja porodica nestalih uslovljavaju saradnju

62. Transkript diskusije na konsultacijama sa mladima: www.korekom.org

sa Srbijom njenim izvinjenjem za ratne zločine. U konsultacijama su učestvovala 34 predstavnika udruženja porodica nestalih.

Učesnici udruga obitelji nestalih branitelja, na skupu u Vukovaru, podržali su inicijativu za osnivanje REKOM, pre svega jer veruju da regionalni nivo može više da doprinese razjašnjenju sudbine nestalih, dok su predstavnici udruga branitelja izrazili velike rezerve i sumnje da regionalna komisija može biti korisna za Hrvatsku. U raspravi je učestvovalo 26 predstavnika udruga obitelji nestalih i branitelja.

4.1.6. Nacionalne konsultacije sa mladima⁶²

U konsultacijama je učestvovalo 18 mladih aktivista nevladinih organizacija, studenata i učenika srednjih škola iz Srbije. I ove konsultacije su bile posvećene upoznavanju i razmatranju inicijative za osnivanje REKOM. Učesnici su podržali osnivanje REKOM-a i podržali javno slušanje žrtava jer može da doprinese uspostavljanju saosećanja i solidarnosti sa drugim žrtavama. Predložili su uključivanje predstavnika verskih zajednica.

63. Transkript diskusije na konsultacijama sa novinarima: www.korekom.org

4.1.7. Nacionalne konsultacije sa novinarima⁶³

U konsultacijama koje su održane 10.10.2008. godine na Fruškoj Gori, učestvovalo je 27 novinara iz Srbije. Osnovna tema je bila inicijativa za osnivanje REKOM-a. Učesnici podržavaju osnivanje REKOM-a, kao jedini mehanizam koji može da obezbedi minimum činjenica koji može biti prihvaćen na regionalnom nivou. Bilo je predloga da REKOM treba da se bavi i uzrocima rata.

64. Transkript diskusije na konsultacijama sa nevladinim organizacijama: www.korekom.org

4.1.8. Nacionalne konsultacije sa nevladinim organizacijama⁶⁴

U konsultacijama, održanim 11.10.2008. godine na Fruškoj Gori, učestvovalo je 18 aktivista nevladinih organizacija iz Srbije. Učesnici su podržali osnivanje REKOM-a kao mehanizma koji može da izgradi najpotpuniju i najtačniju sliku onoga što se desilo. Neki učesnici su izrazili bojazan da, svojom fokusiranošću na žrtve, REKOM može da dovede do brisanja granica i etničke pripadnosti među žrtvama [Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji].

65. Transkript diskusije na IV Regionalnom forumu za tranzicionu pravdu: www.korekom.org

4.1.9. IV Regionalni forum za tranzicionu pravdu⁶⁵

Četvrti regionalni forum, održan u Prištini 28. i 29.10.2008. godine, najmasovniji je skup o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima, održan na prostoru bivše Jugoslavije. Među 400

učesnika sa Kosova, iz Hrvatske, Srbije, BiH, Crne Gore, Slovenije i Makedonije najviše je bilo samih žrtava i predstavnika udruženja žrtava [preko 200], zatim oko 100 mladih, predstavnika organizacija mladih i srednjoškolaca i studenata, koji nisu učlanjeni u omladinske organizacije, i preko 100 aktivista za ljudska prava i drugih nevladinih organizacija iz regije. Među učesnicima foruma bilo je sudija i tužilaca iz BiH i sa Kosova. U radu foruma učestvovalo je 20 predstavnika Udruženja porodica kidnapovanih, ubijenih i nestalih civila i policajaca na Kosovu, dok su druga srpska udruženja iz Srbije i iz Republike Srpske odbila da učestvuju u znak protesta zbog toga što je Kosovo proglasilo nezavisnost.

Forum je otvorio predsednik Kosova Fatmir Sejdiu, a učesnike su još pozdravili šef misije OEBS-a na Kosovu, ambasador Werner Almhofer, zamenik šefa misije EULEX-a, Roy Reeve, ministarka pravde Kosova Nekibe Kelmendi i Valdete Idrizi, predsednica Community Building Mitrovica, koorganizatora IV Forumu za tranzicionu pravdu.

Kosovo ima strašno sećanje, institucije i građani Kosova tu istoriju nikada neće zaboraviti, ali smo veoma posvećeni da to zatvorimo u poglavlje pamćenja, kako bismo mogli napred... (Fatmir Sejdiu, predsednik Republike Kosova).

Učesnici foruma imali su prilike da čuju članicu Nacionalne komisije za nestale u Argentini Gracielu Fernandez Meijide i Howarda Varney, eksperta Međunarodnog centra za tranzicionu pravdu (ICTJ) koji je govorio o Komisiji za prihvatanje, istinu i pomirenje u Istočnom Timoru, koja je bila specifična po tome što je utvrđivala činjenice o odgovornosti druge države, Indonezije, za zločine počinjene u Istočnom Timoru.

U sesiji *Potrebe žrtava i društva na Kosovu* panelisti i učesnici su bili nepodeljenog mišljenja da je rasvetljavanje sudbine nestalih, oko 2.000, prioritet, s tim što albanski učesnici smatraju da je ključ u rukama Vlade Srbije a predstavnici udruženja porodica nestalih Srba očekuju od albanskih udruženja da im pomognu da saznaju sudbinu svojih nestalih.

U sesiji *Javno slušanje* učesnici foruma su slušali potresne ispovesti Sarande i Fatosa Bogujevci o streljanju svojih 14 članova porodice, 28.marta 1999. u Podujevu na Kosovu, Agrona Shabani

66. Svedočenja žrtava, transkript i video zapisi, dostupni su na www.korekom.org.

U sesiji *Javno slušanje* učesnici foruma su slušali potresne ispovesti Sarande i Fatosa Bogujevci o streljanju svojih 14 članova porodice, 28.marta 1999. u Podujevu na Kosovu, Agrona Shabani o ubistvu brata i oca, 17.juna 1999. u Donjoj Jašanici/Jashanicë e Poshtme na Kosovu; Mande Patko, o njenom zatočeništvu u logorima u Srbiji, 1991. godine; Marice Šeatović, Srpkinje iz Novske u Hrvatskoj, o ubistvu njenog supruga u decembru 1991. godine; Semira Ibrahimovića, o poslednjem viđenju oca Smaila, 11.jula 1991. godine u Srebrenici, i video snimka na kojem pripadnici *Škorpiona* streljaju njegovog oca i još pet Muslimana iz Srebrenice; Milene Radević o ubistvu sina 14.decembra 1998. godine u Peći i nestanku supruga 24.juna 1999. godine, u Peći, i Xhafera Veliu, o ubistvu 36 maloletnika, među kojima i njegovog sina, 29.aprila 1999. godine u Ćirez/Ķirez na Kosovu.

o ubistvu brata i oca, 17.juna 1999. u Donjoj Jašanici/Jashanicë e Poshtme na Kosovu; Mande Patko, o njenom zatočeništvu u logorima u Srbiji, 1991. godine; Marice Šeatović, Srpkinje iz Novske u Hrvatskoj, o ubistvu njenog supruga u decembru 1991. godine; Semira Ibrahimovića, o poslednjem viđenju oca Smaila, 11.jula 1991. godine u Srebrenici, i video snimka na kojem pripadnici *Škorpiona* streljaju njegovog oca i još pet Muslimana iz Srebrenice; Milene Radević o ubistvu sina 14.decembra 1998. godine u Peći i nestanku supruga 24.juna 1999. godine, u Peći, i Xhafera Veliu, o ubistvu 36 maloletnika, među kojima i njegovog sina, 29.aprila 1999. godine u Ćirez/Ķirez na Kosovu.⁶⁶

Predstavnici kosovskih institucija, članovi porodica žrtava ratnih zločina i jednog broja nevladinih organizacija podržali su inicijativu za osnivanje REKOM i osnivanje Koalicije za osnivanje REKOM.

...regionalni pristup na utvrđivanju odgovornosti je neophodan i to potvrđuje potrebu za jačanjem regionalne saradnje u svim oblastima, a posebno u vezi sa suđenjima za ratne zločine s jedne strane, kao i što efikasnijoj rehabilitaciji svih žrtava, s druge strane. Ne zaboravimo prošlost, ne radi osвете, ne za revanš i ne za nepriateljstva, nego da ne bismo dozvolili njeno vraćanje i da bismo stvorili jedan bolji svet u miru, blagostanju i ljudskom prosperitetu (Ramë Manaj, zamenik premijera Kosova).

Članovi Odbora za koordinaciju udruženja porodica nestalih [Albanaca], koji su učestvovali u radu foruma, preneli su stav 19 udruženja porodica nestalih da je rano za njihovo pridruživanje regionalnoj koaliciji. Potrebno im je više vremena da se posvete pitanjima potreba i očekivanja žrtava na nacionalnom nivou, a potom da sagledaju svoju poziciju u kontekstu regionalne saradnje i inicijative za formiranje REKOM.

...za nas je rano da oprostimo zločin koji je izvršen prema nama, rano je da se formira jedna komisija koja nas dovodi do pružanja ruke za oprost. Mi smo u subotu imali sastanak, bilo je 19 udruženja i utvrđeno je da udruženja kažu da je rano za formiranje regionalne komisije sa onima koji su izvršili zločine nad nama (Bajram Qerkini, član Koordinacionog saveta udruženja porodica nestalih na Kosovu).

Na forumu je formalizovano osnivanje Koalicije za REKOM, kojoj je do održavanja foruma pristupilo 120 organizacija i 80 pojedinaca iz regije.

Slika 2. Četvrti regionalni forum, Priština/Prishtinë, 27.-29.2008.

4.2. Koalicija za osnivanje REKOM

Koalicija za osnivanje REKOM, koja je formalno osnovana na IV Regionalnom forumu, jeste mreža organizacija i pojedinaca koji zagovaraju osnivanje zvanične, nezavisne i nepristrasne Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji (REKOM), sa mandatom da utvrdi i javno saopšti činjenice o počinjenim zločinima, razjasni sudbinu nestalih i otkrije lokacije tajnih masovnih grobnica. Članovi Koalicije aktivno su angažovani u konsultativnom procesu, iniciraju debate u okviru civilnog društva o osnivanju REKOM, afirmišu ideju o osnivanju REKOM i neposredno učestvuju u akcijama koje promovišu inicijativu. Do kraja 2008. godine Koaliciji je pristupilo 205 organizacija i pojedinaca iz regije.

Članstvo u Koaliciji je dobrovoljno. Članom Koalicije postaje se potpisivanjem Izjave o pristupanju Koaliciji za REKOM i prihvatanjem vrednosti koje promovišu potrebu za utvrđivanjem i javnim kazivanjem činjenične istine o kršenjima ljudskih prava u prošlosti i vraćanju dostojanstva žrtava. Koalicija neće prihvatiti ili će isključiti iz članstva organizaciju ili pojedinca koji u svojim istupima šire nacionalnu ili versku mržnju i netrpeljivost i propagiraju diskriminaciju po bilo kojoj osnovi.

U 2008. godini, Koalicija je pokrenula svoj internet portal: www.korekom.com. Portal sadrži informacije o toku i učesnicima konsultativnog procesa, tekstove i video zapise sa konsultacija i foruma, kao i relevantne tekstove i dokumenta o inicijativi i iskustvima drugih društava u utvrđivanju činjenica o sukobima iz prošlosti.

4.3. Strateško planiranje konsultativnog procesa

FHP i Documenta su organizovali dvodnevno [18. i 19.12.2008.] planiranje konsultativnog procesa u kojem su učestvovali članovi Koordinacijskog veća i osam članova Koalicije za osnivanje REKOM. Planiranjem je rukovodio britanski ekspert za strateško planiranje Jeremy Condor. Uz njegovu pomoć, učesnici su utvrdili ciljeve i podciljeve konsultativnog procesa, metode za ostvarivanje ciljeva i mapu aktivnosti za period 2009-2010. godine. Kao glavni cilj konsultativnog procesa utvrđeno je stvaranje i podnošenje preporuka o osnivanju REKOM-a i predloga modela REKOM-a nacionalnim parlamentima u regionu. Za ostvarenje tog glavnog cilja potrebna je podrška žrtava i udruženja žrtava, politička, finansijska i tehnička podrška, jaka i kredibilna Koalicija za osnivanje REKOM, snažan javni podsticaj za osnivanje REKOM-a i pripremljen odgovarajući model REKOM-a. U okviru Plana aktivnosti za 2009. godinu predviđeno je da se u post-jugoslovenskim društvima organizuju veći broj regionalnih i nacionalnih konsultacija, kao i dva foruma.

4.4. Treninzi i predavanja o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje istine

FHP, Documenta i IDC, u saradnji sa Međunarodnim centrom za tranzicionu pravdu [ICTJ], organizovali su 26-27.05.2008. u

Beogradu dvodnevni trening o *utvrđivanju i kazivanju istine o kršenjima ljudskih prava u prošlosti*. Na treningu je učestvovalo 36 aktivista za ljudska prava i omladinskih organizacija, predstavnika udruženja žrtava i novinara iz Srbije, Hrvatske, BiH, Crne Gore i sa Kosova. Trening je vodio ekspert za tranzicionu pravdu Mark Freeman.

Tokom treninga učesnici su gledali film *Suočavanje sa istinom: društva u tranziciji i komisije za istinu*, koji govori o istražnim komisijama u Južnoj Africi, Peruu, Istočnom Timoru i Maroku.

FHP i Impunity Watch su 17.12.2008. godine organizovali predavanje Marlies Stappers, koja je bila angažovana kao istraživač u Komisiji Gvatemale za istorijsko razjašnjenje. Ona je govorila o osnivanju, mandatu, sastavu, strukturi i modalitetima rada Komisije, učešću žrtava i organizacija za ljudska prava u njenom radu, uticaju Komisije na suočavanje sa nasilnom prošlošću u Gvatemali i primeni akcija koje je komisija preporučila vladi. Predavanje su slušala 53 aktivista iz Srbije, BiH, Crne Gore i sa Kosova.

5. Upravni odbor

U junu 2008. godine počeo je sa radom novi Upravni odbor FHP-a, koji ima sedam članova: Zoran Pajić, profesor međunarodnog prava, predsednik Upravnog odbora i članovi: Iavor Rangelov, doktorant na Londonskoj školi za ekonomiju, Nora Ahmetaj, magistar filozofije, Tea Gorjanc Prelević, magistar međunarodnog prava, Ivanka Kostić, direktorka nevladine organizacije *Praxis*, Florence Hartmann, novinarka i Nataša Kandić, izvršna direktorka FHP-a.⁶⁷

Upravni odbor FHP-a je nadležan da razmatra i usvaja godišnje izveštaje [programske i finansijske] i program organizacije.

Upravni odbor je na prvom sastanku, 17.06.2008. godine, usvojio Pravila rada, Program FHP-a za period 2008-2010. godine, Izveštaj o aktivnostima FHP-a u 2007. godini i Finansijski izveštaj za 2007. godinu. Sledećeg dana Upravni odbor je održao konferenciju za štampu.⁶⁸

Do kraja godine Upravni odbor je održao još jednu radnu sednicu (30.10.2008.) i još jednu konferenciju za štampu, na kojoj su govorili Zoran Pajić, Florence Hartmann i Nataša Kandić.⁶⁹

67. Biografije članova Upravnog odbora FHP-a dostupne su na www.hlc-rdc.org

67. Biografije članova Upravnog odbora FHP-a dostupne su na www.hlc-rdc.org

68. Videti 3.1.2.

69. *Ibid*

70. Videti 1.1.2.

71. Videti 3.1.1.

6. Stručna praksa u FHP-u

U 2008. godini, na stručnoj praksi [*internship*] u FHP-u bila su četiri studenta koji su pomagali na projektima iz oblasti tranzicione pravde: Emiliano Gjika [Albania], Ilaria Scaglia [Italia], Vesna Andrić [Srbija] and Harry Hayball [Velika Britanija]. Emiliano Gjika, stipendista Open Society Institute, Ilaria Scaglia i Vesna Andrić su radili na projektu mapiranja počinitelja ratnih zločina.⁷⁰ Harry Hayball je radio na pripremi konferencije *Brčko '92–Van svake sumnje*⁷¹ i sproveo je istraživanje o mandatu komisija za istinu.

7. Podrška donatora

Realizaciju predstavljenog programa i aktivnosti FHP je uspješno ostvario zahvaljujući finansijskoj podršci sledećih fondacija, međudržavnih organizacija, ministarstava spoljnih poslova i ambasada: Open Society Institute, USAID, Institut za održivost zajednica (the Institute for Sustainable Communities), OAK fondacija, Sigrid Rauzing fondacija (the Sigrid Rausing Trust), Visoki komesar za prava manjina (High Commissioner for Minority Rights), Misija OEBS-a u Srbiji, Švedski helsinški komitet za ljudska prava, Evropska komisija, Francuski katolički odbor protiv gladi i za razvoj (CCFD), Boš fondacija (the Robert Bosch Stiftung), Mot fondacija (the Charles Stewart Mott Foundation), Kosovska fondacija za otvoreno društvo (Kosova Foundation for Open Society), Fond za otvoreno društvo, Srbija, Nacionalna zadužbina za demokratiju (the National Endowment for Democracy), Balkanski fond za demokratiju (the Balkan Trust for Democracy), Kralj Boduin fondacija (King Baudouin Foundation), Blanštajn fondacija (The Blaustein Foundation), ERSTE fondacija (ERSTE Foundation), Impunity Watch, Američki Institut za mir (the United States Institute of Peace), The Front Line Defenders, Švajcarsko ministarstvo spoljnih poslova, Holandska ambasada u Beogradu (Balkans Regional programme and Matra programme), Norveško ministarstvo za spoljne poslove i britanska ambasada.

U 2008. godini, finansijsko poslovanje FHP-a pregledala je revizorska kompanija *Konsultant revizija* bez ijedne primedbe.

Sadržaj

Misija	3
Uvod	3
Rezime	4
1. Dokumentovanje i pamćenje	8
1.1. Istraživanje	8
1.1.1. Popis ubijenih, nestalih i stradalih na Kosovu ...	8
1.1.1.1. Identifikacija žrtava	9
1.1.1.1.1. Provera podataka	10
1.1.1.1.2. Pisanje Kosovske knjige pamćenja	10
1.1.2. Mapiranje navodnih počinitelaca ratnih zločina	11
1.1.3. Istraživanje kršenja ljudskih prava u Srbiji u vezi s oružanim sukobima	11
1.2. Istorijsko pamćenje: prikupljanje, klasifikacija i čuvanje građe	11
1.2.1. Baza podataka o ratnim zločinima i povredama ljudskih prava	11
1.2.2. Zaštita dokumentacije o ratnim zločinima	12
1.2.2.1. Arhiviranje štampane i DVD dokumentacije ...	12
1.2.2.1.1. Transfer Haške arhive	13
1.2.2.2. Digitalizacija štampane i video arhive.....	13
2. Pravda i reforma institucija	14
2.1. Suđenja za ratne zločine u Srbiji	14
2.1.1. Podrška svedocima/žrtvama u suđenjima za ratne zločine u Srbiji	15
2.1.2. Prijavljivanje neposrednih počinitelaca i odgovornih za ratne zločine	15
2.2. Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj i BiH.....	16
2.3. Suđenja za etnički motivisana krivična dela i ratne zločine na Kosovu	16
2.4. Suđenja za ratne zločine u Crnoj Gori	16
2.5. Praćenje suđenja pred Haškim tribunalom	16
2.6. Transkripti na BHS jezicima	17
2.7. Zastupanje žrtava kršenja ljudskih prava u prošlosti ..	17
2.7.1. Reparacije	17
2.7.1.1. Pokretanje sudskih postupaka.....	18
2.7.1.2. Svedočenje žrtava	19

2.7.1.2.1. Logori u Srbiji za Bošnjake	19
2.7.1.2.2. Logori u Srbiji za Hrvate	19
2.7.1.2.3. Ratni zločin protiv albanskih žena i dece ..	20
2.7.1.3. Presude i odluke povodom tužbi i zahteva FHP-a	21
2.7.1.4. Zastupanje žrtava prinudne mobilizacije	22
2.7.1.5. Zastupanje pripadnika <i>Otpora</i>	22
2.7.2. Zastupanje drugih žrtava kršenja ljudskih prava u civilnim postupcima	22
2.7.3. Zastupanje žrtava kršenja ljudskih prava u krivičnim postupcima	23
2.8. Istraživanje uzroka nekažnjivosti	24
3. Informisanje javnosti i Outreach	24
3.1. Informisanje javnosti.....	25
3.1.1. Saopštenja za štampu	25
3.1.2. Konferencije za štampu	25
3.1.3. <i>Tranziciona pravda u post-jugoslovenskim zemljama: Izveštaj za 2006. godinu</i>	26
3.1.4. <i>Tranziciona pravda u post-jugoslovenskim zemljama: Izveštaj za 2007. godinu</i>	26
3.1.5. Godišnji izveštaj o aktivnostima FHP-a u 2007. godini	27
3.1.6. Bilten za tranzicionu pravdu	27
3.1.7. Prezentacija FHP-a na internetu	27
3.1.8. Biblioteka	28
3.1.9. Produkcija diskova sa haškim transkriptima	28
3.1.10. Produkcija video zapisa o regionalnim konsultacijama o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima	28
3.1.11. Emitovanje filma <i>Škorpioni - spomenar</i>	29
3.2. Outreach	29
3.2.1. Konferencije	29
3.2.1.1. <i>Brčko' 92 Van svake sumnje</i>	29
3.2.2. Sastanak o budućnosti arhiva Haškog tribunala ..	30
3.2.3. Posete FHP-u	30
4. Regionalna saradnja	30
4.1. Konsultacije civilnog društva o utvrđivanju i kazivanju činjenica o ratnim zločinima	30

4.1.1. III Regionalni forum za tranzicionu pravdu	31
4.1.2. Regionalne konsultacije sa udruženjima žrtava i veteranima	33
4.1.3. Formiranje Koordinacijskog veća	34
4.1.4. Nacionalne konsultacije sa civilnim društvom ...	34
4.1.5. Nacionalne konsultacije s udruženjima porodica nestalih i veteranima	35
4.1.6. Nacionalne konsultacije sa mladima	36
4.1.7. Nacionalne konsultacije sa novinarima	36
4.1.8. Nacionalne konsultacije sa nevladinim organizacijama	36
4.1.9. IV Regionalni forum za tranzicionu pravdu	36
4.2. Koalicija za osnivanje REKOM	39
4.3. Strateško planiranje konsultativnog procesa	40
4.4. Treninzi i predavanja o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje istine	40
5. Upravni odbor	41
6. Stručna praksa u FHP-u	42
7. Podrška donatora	42

Izdavač:
Fond za humanitarno pravo

Za izdavača:
Nataša Kandić

Grafički dizajn:
Helicon

Tiraž:
500

ISSN 1820-7650

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

34

GODIŠNJI izveštaj / Fond za humanitarno
pravo ; za izdavača Nataša Kandić. - 2007 -
. - [S.1.] : Fond za humanitarno pravo, 2007 -
([S.1.] : Helicon). - 24 cm

Godišnje. - Ima izdanje na drugom jeziku:
Annual report (Humanitarian Law Center) =
ISSN 1820-7715
ISSN 1820-7650 = Godišnji izveštaj (Fond za
humanitarno pravo)
COBISS.SR-ID 147602444